

με την προσπάθεια ενός λαού να συνθέσει την ιστορική του μνήμη. Από αποκόμματα εφημερίδων και παλιές καρτοποστάλ, διάφορες φωτογραφίες, από το 1900 μέχρι το 1979, μέχρι χειροποίητα δόπλα της εξεγερμένης νεολαίας της Μανάγκουα και τανκ που πρόσφεραν διεθνιστές θωρακίζοντας ένα απλό αυτοκίνητο.

Με Ευρωπαίους και Νικαραγουανούς συντρόφους συζητήσαμε όσο μπορούσαμε εκτενέστερα πάνω στα πολιτικά πράγματα. Μετά το διώμιο του Σομόζα, το 1979, οι Σαντινίστας, που μέχρι τότε ήταν ένα κίνημα με πολλές τάσεις, ενοποιούνται δημιουργώντας ένα εννεαμελές συμβούλιο με πρόεδρο τον Ορτέγα —τιμής ένεκεν, επειδή αυτός ήταν ο εκφραστής του σχεδίου εξέγερσης. Ξεκά-

θαρίζεται ο ρόλος του Παστόρε, που φτιάχνει το κίνημα ARDE, συμμαχεί με τους Κόντρας και οργανώνεται σε αντάρτικη βάση στη ζούγκλα, για να πολεμήσει τους Σαντινίστας.

Σήμερα, μετά το σχέδιο αυτονόμησης των Μισκίτων, που βρίσκονται σε ανακωχή, το ARDE βρίσκεται σε κρίση και αρκετά αποδυναμωμένο. Ουσιαστικά ο κύριος εχθρός είναι μόνοι οι Κόντρας, οι οποίοι έχουν οπαδούς σε λαϊκά στρώματα που επηρεάζονται από την επίσημη Εκκλησία, και στηρίζονται στο στρατιωτικό και οικονομικό εξοπλισμό των Αμερικάνων, που εδώ και επτά χρόνια προσπαθούν με το οικονομικό μπούκοτάρισμα και τον ανταρτοπόλεμο να τσακίσουν την επαναστατική διαδικασία που έβαλε σ' εφαρμογή το κίνημα των

Σαντινίστας.

Η καπιταλιστική χρήση της βιομηχανικής επανάστασης καταδίκασε από μιας εξαρχής τις χώρες —παραγωγούς πρώτων υλών σε πλήρη εξάρτηση. Έτσι, ο διεθνής καπιταλιστικός καταμερισμός εργασίας στη Νικαράγουα δείχνει την αληθινή του φύση. Βιομηχανία μηδέν, άρα οικονομική και πολιτική εξάρτηση. Η ιστορική λοιπόν εξάρτηση από τους Αμερικάνους, που δεν είχαν κάνει μεγάλες επενδύσεις λόγω των οξυμένων κοινωνικών αντιθέσεων, οδήγησε μια μακροχρόνια επανάσταση να βρεθεί προ των πυλών της εξουσίας σε μια χώρα κυριολεκτικά κατεστραμμένη.

Η Νικαράγουα σήμερα εξάγει μόνο αγροτικά προϊόντα: καφέ, ζάχαρη, μπαμπάκι, ξυλεία και μπανάνες. Έτσι, οι κυκλικές κρίσεις του καπιταλισμού «ξεφορτώνουν» κάθε φορά εδώ τις συνέπειές τους. Η δύναμη του δολαρίου ρίχνει τις τιμές της ζάχαρης, του μπαμπάκιου και του καφέ (τελευταία από 200 δολ. έπειση στα 115), και αναγκάζει την κυβέρνηση να δημιουργήσει σχέσεις με τις Ανατολικές χώρες. Το εξωτερικό χρέος το 1979 ήταν 1600 εκατομ. δολαρία και σήμερα 4 δισεκατομμύρια. Η συναίνεση του κόσμου όμως στην επαναστατική κυβέρνηση βοήθασε στη διατήρηση του πιο χαμηλού ποσοστού πληθωρισμού στην Κεντρική Αμερική, με μεγάλη θυσία του λαού, και επιτρέπει μεγαλύτερη διαλλακτικότητα εκ μέρους του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Έτσι, επιδιώκη της Επανάστασης είναι η ανάπτυξη, και η εξωτερική πολιτική της: καλές σχέσεις με την Ευρώπη και πίεση στην Αμερική. Εσωτερικά: Μέσα από την μικτή οικονομία και τον πολιτικό πλουραλισμό, με μια επαναστατική κυβέρνηση κι ένα ένοπλο λαό, με καρδιά την αγροτική μεταρρύθμιση και το μοίρασμα της γης, προσπαθεί να χτίσει μια άλλη

κοινωνία.

Στη Νικαράγουα, αισθάνεσαι ότι βρίσκεσαι στην πιο ελεύθερη κοινωνία του κόσμου. Δεν νιώθεις την παρουσία αστυνομικών στις πόλεις, αισθάνεσαι τον στρατό χωρίς ιεραρχίες, σαν κάποιο κομμάτι του λαού, και δεν νιώθεις την παρουσία ενός αυταρχικού κράτους που πιέζει το κοινωνικό σύνδολο. Μάθαμε ότι όσοι βρίσκονται στις φυλακές, είτε αντιδραστικοί είναι είτε ποινικού δικαίου, παίρνουν άδειες και βλέπουν τις οικογενειές τους, μπορούν να δουλεύουν και πολύ σύντομα βγαίνουν έξω και προσαρμόζονται. Δεν υπάρχει εγκληματικότητα όπως στις μητροπόλεις της Δ. Ευρώπης, παρά το γεγονός ότι κυκλοφορούν τόσα όπλα.

Όσον αφορά τις πολιτικές ελευθερίες έγιναν και γίνονται μεγάλες ανοιχτές συζητήσεις και τα τελευταία μέτρα πάρθηκαν για να μπορούν να ελέγχονται οι εκδηλώσεις χωρίς να απαγορεύονται (απεργίες — διαδηλώσεις κτλ.) και να προστατεύονται από την διείσδυση των Κόντρας μέσα στις πόλεις για ενέργειες σαμποτάζ. Στις περσινές εκλογές το FSLN πήρε, χωρίς καμιά ιδιαίτερη προπαγάνδα, το 65% και τώρα άνοιξαν μεγάλες συζητήσεις για το Σύνταγμα που ετοιμάζεται.

Το KK Νικαράγουας —που πήρε 1% και που τα μέλη του δεν συμμετείχαν στην Επανάσταση— προσάπτει στους Σαντινίστας ότι είναι μικροαστοί, γιατί δέν απαλλοτριώνουν βίαια τους καπιταλιστές και δέν κολλεκτιβοποιούν τη γη με δρους υποχρεωτικής εργασίας.

Από την άλλη, τα συντηρητικά κόμματα και η επίσημη Εκκλησία τους κατηγορούν για «τροπικό σταλινισμό» και ισχυρίζονται ότι καταργούν τα δικαιώματα των πολιτών και την αυτονομία των Μισκίτων. Σε αντιπαράθεση με την επίσημη Εκκλησία, που κάνει και λειτουργίες στο Μαϊάμι των ΗΠΑ με τους Κόντρας και τον Παστόρε, υπάρχει ο λαϊκός κλήρος Kardenal (υπουργός Πολιτισμού).

Συζητώντας για τις σχέσεις με τις Ανατολικές χώρες, διαπιστώνουμε ότι περισσότερα πράγματα έχουν να διδάχτονται από την Κούβα παρά από τη Σοβιετική Ένωση και την Ανατολική Ευρώπη. Θέλουν να διατηρήσουν την αυτονομία τους, γι' αυτό και ζητάνε βοήθεια από την Δυτική Ευρώπη, είτε μέσω κυβερνήσεων είτε μέσω κινημάτων. Παράλληλα, διαπιστώσαμε ότι το κέντρο των επαναστατικών κινημάτων της Κεντρικής και Λατινικής Αμερικής έχει μετατοπιστεί από την Κούβα στη Νικαράγουα, αν κι αυτό δέν φαίνεται ακόμα προς τα έξω. Γνωρίσαμε μερικούς συντρόφους εξόριστους και μάθαμε πολλά πράγματα γύρω από αυτά.

Τελικά, εκείνο που μπορείς να αποκομίσεις από μια πρώτη σύντομη επαφή με την Νικαράγουα, είναι ότι αντιμετωπίζει μια επαναστατική διαδικασία που σαν μοντέλο η Ευρώπη δέν μπορεί να κανονίσει, με την δική της ιστορική παράδοση, τα κινήματα της και τις κατακτήσεις τους.

Η μεγαλύτερη σημασία όμως του πειράματος της Νικαράγουα είναι ότι ανοίγει το δρόμο της Επανάστασης μέσα από τον πλουραλισμό των κοινωνικών αντιθέσεων κι όχι πνίγοντάς τες: που ίσως, τελικά, είναι ο μόνος δρόμος γι' αυτό που λέμε μετάβαση προς το σοσιαλισμό και θα το λέγαμε με δυο λόγια: της πουτάνας...

«Η Νικαράγουα πρέπει να επιζήσει»

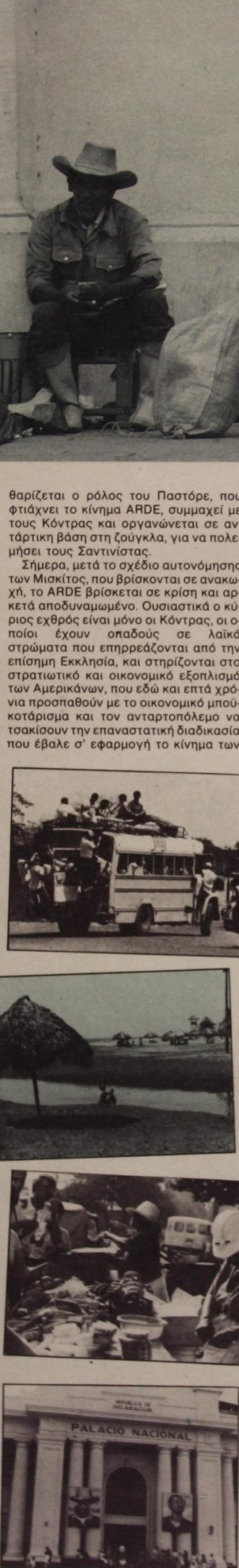
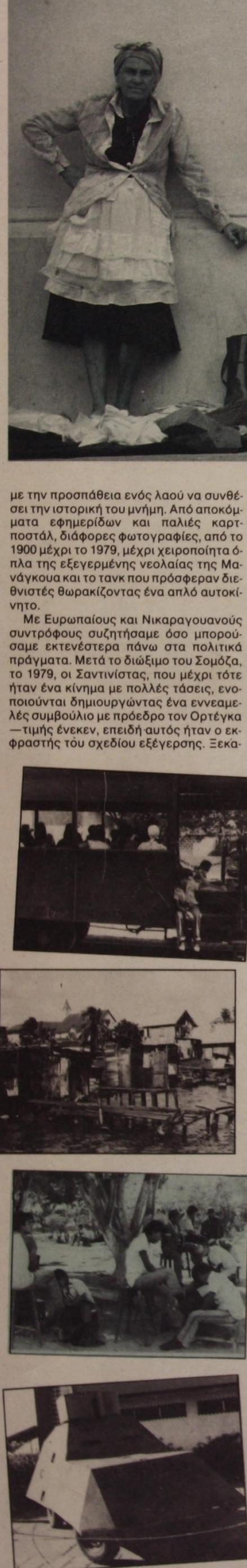
Έτσι ονομάζουν οι Νικαραγουανοί την καμπάνια βοήθειας προς τη χώρα τους. Μιλήσαμε εκτεταμένα με τον υπεύθυνο για τη Δυτική Ευρώπη και μάς ανέλυσε, δέν μπορούσε, τι σημαίνει αυτό. Πρώτα απ' όλα, πολιτική βοήθεια, μέσα από την πληροφόρηση για το τί συμβαίνει στη χώρα τους, για τη σημασία της αντιμπεριαλιστικής επανάστασης ενάντια στους Αμερικανούς, για την αγροτική τους μεταρρύθμιση και το χτίσιμο μιας διαφορετικής κοινωνίας, που δέν είναι ούτε σαν τη Δυτική Ευρώπη ούτε σαν την Ανατολική. Μετά, υλική βοήθεια μ' όλα τα μέσα, είτε με ανεξάρτητες επιτροπές είτε μέσω κυβερνήσεων και κρατών. Σε κάθε αμερικανικό αποκλεισμό πρέπει ν' απαντάει η Ευρώπη, μ' όποιο τρόπο μπορεί. Οι ανάγκες της χώρας είναι μεγάλες και για κάθε τομέα της πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής, έχουν φτιάχει καταλόγους, με τις ελειώσεις τους. Έχουν ανάγκη από πολιτική αναγνώριση, με πρεσβείες και

προξενεία στις χώρες που δέν υπάρχουν (αλήθεια τι γίνεται με το ΠΑΣΟΚ), μέχρι φάρμακα, γραφική ύλη, προσφορές ειδικευμένης εργασίας μέχρι εμπορικές σχέσεις και επενδύσεις από το Ευτερικό.

Τους υποσχέθηκαμε ότι και στην Ελλάδα θα κάνουμε ότι μπαρούμε για ν' ανταποκριθούμε. Ήδη μέσω της «Επιτροπής Αλληλεγγύης στη Νικαράγουα», που στεγάζεται στην οδό Ιπποκράτους 18, τηλ. 36.14.608, και συνεδρίασε κάθε Δευτέρα στις 8.30 μ.μ., έχουμε αρχίσει να δουλεύουμε γι' αυτή την καμπάνια. Διαθέτουμε πολλά έντυπα υλικό, πολλές φωτογραφίες και άλλα στοιχεία, για όποιον δήποτε θέλει να βοηθήσει. Μπορείτε ν' απευθυνθείτε είτε στην επιτροπή είτε στο περιοδικό μας.

Σ' αυτό μας το τεύχος προσπαθήσαμε να δώσουμε μια πρώτη ταξιδιωτική αφήγηση απ' όσα είδαμε και μας εντυπωάσαν. Θα επανέλθουμε με αναλύσεις, ντοκιμάντα και διάφορες πτυχές της κοινωνικής ζωής γιατί πιστεύουμε ότι η «Νικαράγουα πρέπει να επιζήσει», και θα βοηθήσουμε δέν μπορούμε.

Γ.Κ.

Εδώ είμαστε. Ένα ακόμη άρθρο. Για το ροκ-εν-ρολ. Για τη φύση του, τη μουσική φόρμα, την σπίχηση του και διάφορα μπλα-μπλα. Ε, όχι!

Με αφορμή το ροκ-εν-ρολ θα προσπαθήσω, να καταγράψω κάποιες σκέψεις σκόρπιες σε προσωπικό τόνο, κυρίως συναισθηματικές, αλλά και αποστασιοποιημένες.

I. ΤΟ ΡΟΚ-ΕΝ-ΡΟΛ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ

Ας αφήσουμε μια για πάντα τις ταμπέλες και τις κατατάξεις για τους μουχλιασμένους επαγγελματίες γραφιάδες του «ροκ-εν-ρολ». Ας ξεχάσουμε τις ομαδοποιήσεις και τα επίβετα, που έχουμε συνηθίσει να κολλάμε χαρακτηρίζοντας τον ήχο συγκροτημάτων και εποχών. Να μη θάψουμε το «ροκ-εν-ρολ» σε λογιώ λογιώ κιβούρια. Ας το κρατήσουμε ζωντανό, ο καθένας για τον εαυτό του, ή ας το θάψουμε όλοι μαζί κατά πώς του πρέπει. Θαυμάστε παρέλαση λέξεων και θρύμματα σκέψης: Σίετς, χίππις, μοντς, πανκς, σκίνχεντς, ανεργκράουντ, ρόκαμπιλάς, φρίκ, ψυχεδέλεια, νεορομαντισμός, νιού-γουέτη, αναβιωτές, πάουερ-ποπ, πρότεστ-σονγκς, κάντρι-ροκ, χέβι-μέταλ, μπλιτζ, γκαράζ-μπαντς, φανκ, νταρκ-γουέτη... Όλ' αυτά, εμπνεύσεις νεκροθαφτών δημοσιογράφων, το μόνο που εξυπρετούν είναι την πνευματική και συναισθηματική δυστοκία τους, καθώς και την ευκολία του κάθε τεχνοκράτη κοινωνιολόγου να ξεπετάξει μια διατριβή για το γενικότερό του. Ας μην είμαστε κοντόφθαλμοι. Το ροκ-εν-ρολ είναι ΕΝΑ, από την εποχή που ο Elvis τραγούδησε στη μαμά του το "That's when your heartaches begin", τον Ιούνιο του 1953, μέχρι το τραγούδι που έκλεισε χθες βράδυ τα ρολά κάποιου μπαρ στο Λονδίνο.

II. ΑΠΛΟΤΗΤΑ-ΦΕΤΙΧΙΣΜΟΣ-ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

Το «ροκ-εν-ρολ» σαν μορφή τέχνης είναι «μινιμαλιστικό». Απαιτεί ελάχιστα για να βγει στον αέρα. Αυτό το ελάχιστο αρκεί για να σε κουνήσει ή να σου δώσει κλωτσιά στο στομάχι. Με τον ίδιο απλό τρόπο πρέπει και να το δεχόμαστε. Μια χιλιοπαγμένη κασέτα ή ένα φτηνό τρανζίστορ μπορούν να δημιουργήσουν τη «ροκ» απέδιψαρα καλύτερα από οποιαδήποτε υπερστερεοφωνική εγκατάσταση. Έτσι απλά, όπως η Εύα στο "Stranger than paradise" ακούει το "I put a spell on you" του J. Hawkins. Σαν προέκταση αυτής της απλότητας μπορεί και να ντύνεται ή να κινείται ένας ρόκερ. Ετσι, μακριά από τους φετιχισμούς και τη στρατιωτικοποίηση των ένστολων οπαδών με τους προκαθορισμένους τρόπους, τις εκκεντρικές εμφανίσεις και την εφιαλτική απομόνωση που συνεπάγονται. Χωρίς να αγνοούμε την ιδιαιτερότητα και τα σημεία που καθορίζουν το ροκ-εν-ρολ σαν παρουσία και στάση ζωής, ας σκεφτούμε: μήπως το κάθε στυλάκι εξυπηρετεί την κάθε μορφή εξουσίας σε βάρος μας. Ρούχα για να είσαι «IN», αξεσουάρ σκληρής εμφάνισης, σπρέι για τα μαλλιά και την κωλοτρυπίδα, καρφιά και όλυστράκια, μπότες, φετίχ και μαλακίες. Μύθοι και πιθηκισμός. Διαβάστε την τελευταία συνέντευξη του τάδε ροκ-σταρ. Πώς ντύνεται, πώς μιλάει, τι ταινίες του αρέσουν. Τηνέιτζερς - αναγνώστες της «Mavίna». Πλαστά σύμβολα κυριαρχούν, συντείνοντας στη διάλυση του καθενός καθώς προσπαθεί να μοιάζει περισσότερο με το τρέχον πρότυπο και όχι με τον εαυτό του. Έτσι χάνονται την ατομικότητα, τον προσωπικό λόγο, την άποψή μας, τη φωνή μας. Ξεχάσαμε να μιλάμε, να καταλαβαίνουμε και να σκεφτόμαστε απλά, μην τυχόν και βγούμε έξω από τα πρότυπα. Άλλού είναι η ιδιαιτερότητα, και ο καθένας ας φέξει μέσα του.

III. ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΠΟΙΗΣΗ

Ο «ρόκερ» μπορεί να μένει σε πολυκατοικία, να φωνίζει εφημερίδα από το περίπτερο της γειτονιάς του και γάλα από την ΕΒΓΑ, να συγχέται και να συνυπάρχει με το πλήθος και να αποτελεί ταυτόχρονα μια ιδιαιτερότητα, ως προς τις ευαισθησίες του και τον τρόπο που παρατηρεί και αντιμετωπίζει τα κοινωνικά τεκταινόμενα. Ο άνθρωπος αυτός είναι «ρόκερ» σύτως ή άλλως, με τη σάστη του στο ροκ-κλαμπ ή στο σχολείο, χωρίς να ζει μια διχασμένη ζωή. Ο «ρόκερ» δεν είναι ο σύγχρονος Δρ. Τζεκυλ.

Η αποδοχή ρόλου και η ταύτιση με μια ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι συνειδητή περιθωριοποίηση. Οποιαδήποτε γκετοποίηση ισοδυναμεί με απομόνωση και καταλήγει σε διαχωρισμούς, ενίστε επικίνδυνους. «Έμεις είμαστε αυτοί, οι άλλοι εκείνοι». Αυτός εν ολίγοις είναι και ο στόχος για κάθε επίθεση της εξουσίας. Να συγκεντρώνει στο περιθώριο, να βαφτίζει, να κατατάσσει, να απομονώνει και εύκολα να εξοντώνει — και με την ανοχή της υπόλοιπης κοινωνίας. Η λογική του αποδιοπομπάου τράγου. Οι επικίνδυνοι και κακοί πανκ, ροκάδες, φρίκια, χούλιγκανς, αναρχικοί. Επιπλέον ξεσπάνε και «ενδοφυλετικές» διαμάχες σαν απόρροια συσσωρευμένης βίας. Μοντς εναντίον ρόκερ, πανκς εναντίον σκίνχεντς, μέχρι το αποκορύφωμα του Χέντελ. Τι λαμπρές γιορτές για την εξουσία!

ΕΞΙ ΣΗΜΕΙΑ ΠΕΡΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ ΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΛΟΓΙΣΜΩΝ ΜΕ ΓΝΩΜΟΝΑ ΤΟ «ΡΟΚ-ΕΝ-ΡΟΛ»

IV. "DON'T FOLLOW LEADERS": B. DYLAN

Ο Κλάπτον φασίστας, ο Ντύλαν χριστιανός, ο Μακ Κάρτνεϋ εκατομμυριούχος, ο τάδε πρεζάκιας (οι περισσότεροι άλλωστε), ο δείνα ρατσιστής, κ.ο.κ. Εγώ συμπληρώνω: «Όλοι για τα φράγκα» ή «ο καθείς είναι ποιμήν και τόπος της αληθείας του». Το «ροκ-εν-ρολ» μας ξεπερνάει όλους και κυρίως τους ίδιους τους δημιουργούς. Αυτή άλλωστε είναι και η φύση του. Οι δημιουργοί υπηρετούν, είναι τα οχήματα που μέσα τους ωρύεται το «ροκ-εν-ρολ». Μην ταυτίζεστε με τους παλιάτσους της σκηνής. Εκτιμήστε τους ή αγνοήστε τους, όπως άλλωστε κάνουν κι αυτοί. Όχι άλλοι ηγέτες, όχι άλλα είδωλα, μην γίνεστε οπαδοί, Χριστιανοί, Ισλαμιστές. Μην προσκυνάτε. Σηκώστε κεφάλι. Χλεύαστε. Προχωρήστε. Η νύχτα είναι ατελείωτη.

V. ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗΣ

Απομόνωση, απελπισία, ήττα, πρέζα, θάνατος. Μερικά σημεία που κατά καιρούς σημάδεψαν την πορεία του «ροκ-εν-ρολ». Δεν αμφιβάλλουμε για την αυθεντικότητά τους. Άλλωστε και αυτά τα σημεία διεκδικούν τον τίτλο Τέχνη για το «ροκ-εν-ρολ», καθότι η τέχνη παραμένει ευαίσθητη σε κάθε προσωπικό ή κοινωνικό κραδασμό — και καταγράφει. Όμως η μυθοποίηση και παραποίηση αυτών των καταστάσεων είναι μαζοχισμός. Με το ζόρι δηλαδή να είμαστε "down", κολασμένοι, losers, ηττοπαθείς. Δεν φτάνει η καθημερινή βία και πίεση της κοινωνίας ή οι τσακισμένοι άνθρωποι των εργοτάξιων και των δημόσιων υπηρεσιών; Το βιολογικό και ψυχικό έχλωμα της ηρωίνης;

Είναι αδύνατον να αγαπάει κανείς τον εφιάλτη. Δεν μπορείς να δοξάζεις τα αδιέξοδα. Ξεχάσαμε πως ουσιαστικά είμαστε έτοι, γιατί μας στερούν βασικά δικαιώματα ζωής, μας στερούν το δικαίωμα στην απόλαυση, στην ίδια τη ζωή. Κι αν δεν ρουφήσουμε τη ζωή γουλιά τη γουλιά, πώς θα γευτούμε το θάνατο; Το «ροκ-εν-ρολ» είναι πάθος για τη ζωή. Το τραγούδι της ζωής. Κάτι ήξερε από «ροκ-εν-ρολ» ο ποιητής Μαγιακόφσκι, όταν έγραψε το 1924: «Μίσω κάθε λογής νεκρίλα, πάντα. Λατρεύω κάθε λογής ζωή!»

VI. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα ΠΑΝΤΑ μπορεί να είναι «ροκ-εν-ρολ», αλλά το «ροκ-εν-ρολ» από μόνο του είναι ΤΙ-ΠΟΤΑ. Γ. Γουρουντης

STAMMHEIM

I. Από το τέλος του '85 κυκλοφορεί από Γερμανία το βιβλίο «Σύμπλεγμα — Baader-Meinhof» του Στέφαν Άουστ, που από τον εκδότη παρουσιάζεται σαν «...η πρώτη περιληπτική ιστορία της περιόδου '70-'77, όταν μια χούφτα αγωνιστές στην παρανομία προσπάθησαν να κλονίσουν τα θεμέλια της γερμανικής δημοκρατίας... μια εύπορη ψυχογραφία... ένα δραματικό κεφάλαιο της γερμανικής μεταπολεμικής ιστορίας...»

Το βιβλίο επιχειρεί να δώσει την εικόνα της RAF και των μελών της, από τα πρώτα τους θήματα ως την «αυτοκτονία» των πρωταγωνιστών, περνώντας μέσα από τις φυλακές, τα λευκά κελιά και τα δικαστήρια του Στάμχαιμ. Σαν υλικό χρησιμόποιητον τόνοι από έγγραφα, δικαστικά πρακτικά και ημερολόγια, αλλά συγγραφέας βασίστηκε κυρίως σε συνεντεύξεις. «Ακολουθήσα — λέει ο ίδιος — την γνωστή δημοσιογραφική πρακτική της εξουσιοδοτικής έρευνας που οδήγησε στην αντικειμενική παρουσίαση». Γι' αυτό το λόγο, ισχυρίζεται, ότι το αποτέλεσμα είναι τόσο αυθεντικό όσο (θα ήταν) και ο ίδιος ήταν παρών. Το βιβλίο, παρά τα 40 μάρκα του, έγινε ήπιο best-seller. Μέσα σε δυο μήνες πούληθηκαν πάνω από 20.000 αγγίτιπα. «Όμως ο Aust δεν σταμάτησε εδώ. Μαζί με τον Reinhard Hauff, χρησιμοποιώντας σαν βάση το κεφάλαιο «Στάμχαιμ» έγραψαν το σενάριο της ομώνυμης ταινίας.

Η ταινία αναφέρεται αποκλειστικά στη δίκη! Αφού η πλέοντας αρνήθηκε κάθε συμμετοχή, το έργο γυρίστηκε με τη βοήθεια του διευθυντή οκηνής του θεάτρου του Αμβούργου Jürgen Flimm (χρηματοδότηση: Hamburger Wirtschaftsfilmförderung + Filmbüro).

Ο ηθοποιοί προέρχονται από τον ίδιο θίσο

και το γύρισμα έγινε σ' ένα εγκαταλειμένο εργοστάσιο (Kampragelfabrik) που εδώ και αρκετό καιρό λειτουργεί σαν εναλλακτική ακτήνη.

Στις ποικιλες αντιδράσεις που προκάλεσε

το βιβλίο συγκαταλέγονται αρκετές σαρκαστικές κριτικές και μια σειρά από καταγγελίες, που προέρχονται (καλ) από άτομα σχετιζόμενα αμέσως με την υπόθεση (Fritz Teufel, Gottfried Ensslin, Dieter Kunzelmann κ.ά.).

Ο Teufel (Τόνφελ) σε ένα εκτενές άρθρο,

στην εφημερίδα Tag, γεμάτο χιούμορ και ειρωνεία ξετινάει κυριολεκτικά το βιβλίο. Βρίσκει το βιβλίο κατηγορίας αποχαυνωτικά και τεκμηριώνει την ασχετούντη του Άουστ. Χαροκτηριστικά λέει: Μιλώντας μας για την «ομάδα Baader-Meinhof» ο Άουστ χρησιμοποιεί μια επικέττα που όλοι κόλλασαν στην RAF: αλλά η RAF ποτέ δεν αποδέχτηκε. Και έτοις γίνεται πεντακάθαρο μέσα από ποιο πρίσμα βλέπει τα γενοντά.

Γεμάτος αγανάκτηση ο αδελφός της Gundrun Ensslin απορρίπτει το βιβλίο και το

χαρακτηρίζει «ιστορία τρόμου». Από την μια με το δηθεν στηλ του ρεπορτάζ, ο συγγραφέας υποβάλλει την εντύπωση της αντικειμενικότητας. Απ' την άλλη με τον άμεσο διάλογο των πρωταγωνιστών η δράση «δίνεται» πιο ζωντανάντι.

Αναρωτιέται όμως κανείς, πώς βρέθηκε τόσο κοντά στα γεγονότα ο Άουστ; Προσωπική γνωριμία είχε μόνο με την Μεινhof. Οι πηγές του για την κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, δεν αναφέρονται και ο καλόπιστος αναγνώστης αναγκάζεται να τις υποθέσει. Εδώ, σημειώνει ο Ensslin, ότι οι περιγραφές βασίζονται στα λόγια ανθρώπων οι οποίοι είχαν αποχρωστεί από την ομάδα (π.χ. Peter Homann, Beate Stuhr, Dierk Hoff) και μάλιστα μερικοί απ' αυτούς αργότερα στις δίκες πέτυχαν, χάρη στις καταθέσεις τους, να ελαφρύνουν τη δική τους θέση. Σε άλλες περιπτώσεις συναντάμε απολογιστική στάση ή και έκεκαθάρισμα παλιών λογαριασμών!

Επομένως, ο ακόπος του Άουστ δεν πάντα κάνει μια σοβαρή παρουσίαση ή κριτική της RAF. Το πρωταρχικό γι' αυτον ήταν να γίνει ένα ψυχαγωγικό θρίλερ, χρωματισμένο με διάφορα μικροανέκδοτα. Και έτοις, έγινε ένα εμπορικό ψυχολογικό δράμα που ακολουθεί τα κλασικά κλισέ και τις συνταγές των θρίλερ:

II. ΣΤΑΜΧΑΙΜ: Η ΔΙΚΗ, Η ΤΑΙΝΙΑ.

Oι Baader-Meinhof ενώπιον του Νόμου.

ΚΥΡΙΑ ΠΡΟΣΩΠΑ: ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΙ ΟΙ ΠΙΟ ΡΙΖΟΠΑΣΤΙΚΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΟΥ

Κατ' αρχή πρέπει να σημειώσουμε ότι οι 192 μέρες της δίκης έχουν περιοριστεί για τις ανάγκες της ταινίας, στα πιο ουσιαστικά, (που δίνονται) σε ένα χρόνο 105 λεπτών. Ο ρυθμός της ομιλίας είναι ιδιαίτερα ταχύς, σε αντίθεση με τη στατική κάμερα (ο χρόνος πιέζει). Εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, όλοι οι διάλογοι είναι αυθεντικοί, ενώ η δίκη είναι μια θεατρική παράσταση. Η διάσταση ανάμεσα στην αυθεντικότητα του λόγου και την θεατρικότητα της σκηνής, χρησιμοποιήθηκε ως μέσον, δήθεν, για να αποφευχθεί η φυσιολογική ταύτιση πρωτα-θεατρή. Με το ίδιο σκεπτικό έγινε η επιλογή των ηθοποιών, δηλαδή πρόσωπα φρέσκα, ξεκούραστα, χωρίς σημαδιά από απεργίες πείνας, απομόνωση κ.λπ.

Η επανάσταση, που στην ταινία αντιπροσωπεύεται κι απ' το ακροατήριο (αιριστέρα στη σκηνή) σφύζει από ζωντανία, νεανικότητα και θρόσος. Η Αντιδράση στα δεξιά, οηλαδή η Έδρα, είναι το κακό, χαρό και γερασμένο κράτος. Σκηνικά, φωτισμός και μουσική, άρτια αισθητικά.

Ακόμα κι ο θάνατος σ' ένα τέτοιο χώρο έρχεται αθόρυβος, χωρίς να προκαλεί κραδασμούς. Η αποστοσιοποίηση που επιχειρεί ο σκηνοθέτης αποδεικνύεται δικό πολύ μαχαρί. Η αισθητική τελειότητα χώρου κι πρώων μπερδεύει τον θεατή της ταινίας, που βλέπει μόνο το σημαντικό κι όχι το σημαντόνεμο.

Όταν η καταναγκαστική καθαρίστηκα κι η τάξη γίνονται καλλιτεχνικό σφέδε, αποκλείεται να συλλάβει κανείς λογικά τι σημαίνει μια ζωή στα λευκά κελιά. Ετοις, όταν ο θεατής φεύγει απ' την ταινία, με την αισθητή ότι ο θάνατος της Meinhof λίγο πολύ οφείλεται σταν ψυχολογικό πόλεμο των συντρόφων της και στον ελλιπή διάλογο μαζί τους, η ταινία πρέπει να θεωρηθεί τουλάχιστον παραπλανητική!

III. ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ο Dieter Kunzelmann μήνυσε τον εκδότη του βιβλίου, ο οποίος αναγκάστηκε να το αποσύρει. «Ηδη όμως κυκλοφορεί μια νέα έκδοση με αλλαγμένη την ιστορία του Kunzelmann και με μετατροπές σ' άλλα επίμαχα σημεία. Η νέα έκδοση γράφει: «Απ' τα πρώτα ονόματα στον κατάλογο καταζητώμενων ήταν και ο Dieter Kunzelmann. Αργότερα τον κατηγόρησαν ότι μαζί με την φίλη του είχε τοποθετήσει μια βόμβα στο χορό των νομικών στο Βερολίνο, μια βόμβα η οποία δεν εξερράγη. Με βάση την κατάθεση της συγκατηγορίου πρώτη φιλονίδας του, ο K. καταδίκαστηκε σε 9 χρόνια φυλακή. Το Ανώτατο Αναθεωρητικό Δικαστήριο όμως ανακάλεσε την καταδίκη. Στη δεύτερη δίκη ο K. αθωώθηκε».

Πριν, αυτό το σημείο ήταν αρκετά διαφορε-

τικό: «Απ' τα πρώτα ονόματα στον κατάλογο καταζητούμενων ήταν και ο Dieter Kunzelmann, ο πιο διάσπιος από τους τότε βούβατούς του Βερολίνου. Ο K. που χρησιμοποιούσε το ψευδώνυμο «Εντε» έκανε σαν παράνομος πολλών ειδών μασκαρέματα. Του άρεται κιόλας για φωτογραφίζεται μ' αυτες τις μεταμφιεσίες. Το Γενάρη του '70 δανειστήκε ένα σηκού και πήγε με τη φίλη του στο χορό των νομικών στο Βερολίνο. Η βόμβα στην τοάντα της γυναικας προερχόταν απ' το οπλοστάσιο της εθνοφυλακής. Το ζευγάρι τοποθετήστηκε την κατηγορία στάντα στο κέντρο της γιορτής και εγκατέλειψε θιαστικά την αίθουσα. Ο θανατόφορος μηχανισμός δεν εξερράγη. Παρ' όλα αυτα σήνιε πρωτοσέλιδο θεμάτικο».

IV. Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΑΙΝΙΑΣ

Επεισοδιακή ήταν η πρεμιέρα της ταινίας στο εργοστάσιο που χρησιμεύεται σαν πλατώ. Μετά την προβολή θ' ακολουθούσε ανοιχτή συζήτηση με θέμα: «Άλλαξε το Στάμχαιμ την Ομοσπονδιακή Γερμανία; Καλεσμένοι ήταν διάφορες προσωπικότητες του επισημου πολιτικού κόσμου (μεταξύ άλλων ο τότε κυβερνητικός εκπρόσωπος Bölling) καθώς και πρωταγωνιστές της ιστορίας της RAF (δικηγόροι, ο Baumit κ.ά.).

Σε ένα χώρο 400 ατόμων είχαν μαζευτεί πάνω από 500 άτομα, αρκετοί χωριστοί προκλητικοί σκοποί να σηκωνιστούν πάνω από τη διάσπαση της αριστεράς». Η αρχική φήμη, ότι η ταινία κλάπηκε, τελικά αποδείχθηκε αληθινή. Ο Αύστ πήγε να φέρει μαζί κόπια, ενώ ο Φλίμη προσπαθούσε να καλυψει το κοίγι. Οταν τα πρώτα εκρηκτικά αρχισαν να σκενεν μέσα στον κόσμο, ο Φλίμη πρότεινε στους «ταραζείς» να προηγηθεί η συζήτηση και να στελνουν και αυτοί έναν εκπρόσωπο τους. Ο ταν ο Bölling επιχείρησε να ανέβει στην κοκκινή έφαγε γροθιές στην μούρη. Σπωδείς, απηχνία των διοργανωτών, αναβολή επ' αριστού της πρεμιέρας.

Τελικά η συζήτηση έγινε με καθυστερησης μήνα περίπου, στον ίδιο χώρο με τη ίδια σχέδιον άτομα: αυτή τη φορά π.χ. ο Bölling έλειπε, ενώ ήταν παρόντες αρκετοί ομιλατοφίλες. Η συζήτηση ήταν ένα αναμάσσωμα γνωστών πραγμάτων. Οι μόνοι που ήταν καπώς ξεχωρίσαν ήταν ο Baumit και ο πολιτικούς κοινωνιολόγος Ingo Feischner.

Γενικά προβολή της ταινίας (στο Αμβούργο, Φρανκφούρτη, Βερολίνο, Στούτγαρδη) συνδεύτηκε από «εκρηκτική» υπόδοχη π.χ. εισβολή στο θάλασσα προβολής, καταστροφή της ταινίας, βομβιστικές απελεύθερες. Αλλά παίζεται με μεγάλη επιτυχία.

V. ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ

Η ΝΕΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

ΚΑΙ γραφειοκρατία!!

ΚΑΙ καταστολή!!

Μας προσφέρουν τη νέα «επαναστατική» ταυτότητα με το διαφημιστικό σλόγκαν της εξάλειψης του γραφειοκρατικού πνεύματος: Προστασία του πολίτη από τα δεινά του κρατικού μηχανισμού! Το κράτος φόρεσε το φωτοστέφανό του, οι πιστοί υποκλήθηκαν, οι έμπιστοι γονυκλινείς δοξάζουν με ένα φάλτσο «Ωσανά», τον Κύριο τους. Κάποιοι διαισθάνονται κινδύνους, κάποιοι σκέφτονται «να η ευκαιρία να τούς τη φέρουμε» κι άλλοι «εντός κι επί τ' αυτά». Ο Κουτσόγιωργας από το «Πλοίο της Αγάπης» σκούζει θριαμβευτικά: Η «εισαγωγή της νέας ταυτότητας αποτελεί μεγαλειώδες επίτευγμα...» και σύμπασα η ελληνική κοινωνία τον παρακολουθεί ασυγκίνητη, αδιάφορη με το κεφάλι ακουμπισμένο στον πάγκο του χασάπη. Ως κι αυτός ο «Χώρος» με τη δική του χωρητικότητα και τα εξαντλημένα αποθέματα, λιμνάζει στις αιώνιες βεβαιότητες και κυκλοθυμίες, τις προτεραιότητες που τον υποβάλλουν· οι ιδεολογικές αποστάξεις, τις εμφυλιακές ταξιδιωτικές περιπτειούλες, τον εξαγνισμό και την καθαρότητα των επαναστατικών υπότιτλων, υποασχολούμενος στη βιοτεχνία παραγωγής φανταστικών εχθρών κλπ. Η κοινωνία με τα δημοκρατικά οφίτιστα ροχαλίζει μακάρια, εξαντλημένη από τους αγώνες που δεν έδωσε, από τις πολλαπλές εγχειρήσεις στο πνεύμα της, από τις παρακεντήσεις των κομμάτων, από τις οδηγίες των αιμάτων, από τις χημικές ενώσεις που εκτελούνται στο υπογάστριο της. Όταν τα βλέφαρά της τρέμουν θα είναι φασικούμενή με τις χρυσές κλωστές, με τον ίστο της νέας τεχνολογικής πανούκλας, με τα δεσμά της διοικητικής σωτηρίας, τα φιλάνθρωπα χάδια της Ασφάλειας, τα νέα κυάλια Digital της ΚΥΠ, τη νέα νομιμότητα της καταστολής, διοικητικής και εργασιακής. Άλλα το ότι δεν εγιέρεται καμιά κοινωνική κατηγορία απέναντι σ' αυτή τη θεσμική εισδοχή που αποδειγμένα εξαφανίζει και τα υπολείμματα ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων (νομικοί - διανοούμενοι - ακαδημαϊκοί - καλλιτέχνες - τεχνικοί κλπ.) αποδεικνύει κραυγαλέα την ταυτότητα του δημοκρατικού βιώματος της Ελληνικής κοινωνίας. Τα στοιχειώδη φιλελεύθερα αισθήματα δείχνουν απονεκρωμένα, οι προοδευτικές ευαισθησίες μόνο ένα μελαγχολικό άδειο σακκί!

A. Μικρές τεχνικές κι Ιστορία!

Μας προτείνουν με το μηχανισμό του ειδησεογραφικού και πολιτικού μάρκετινγκ να κατανοήσουμε το νόμο για τις νέες ηλεκτρονικές ταυτότητες σαν ανάγκη της κοινωνίας (αστικής) προς την ανάπτυξη, τον εκσυγχρονισμό, ένα διοικητικό μέτρο που θα προάγει την πα-

γωγικότητα κι αποτελεσματικότητα της Δημόσιας Διοίκησης, τη βελτίωση της σχέσης της με τον πολίτη, σ' ένα πνεύμα μη γραφειοκρατικό. Και ως ένα βαθμό έχουν δίκιο. Διότι η πνιγηρή κατάσταση που κυριαρχεί στη Διοίκηση αποτελεί πλέον πηγή αποδόμησης της αστικής νομιμότητας και συναίνεσης, ανασταλτικό παράγοντα στην επέκταση του κράτους — της εξουσίας — στην κοινωνία, στην υλοποίηση των προγραμμάτων που εκπονεί η πολιτική ηγεσία και οι λειτουργικές ομάδες κεφαλαιοκρατικής ανάπτυξης. Με δεδομένο ότι οι κυριαρχείς ανάγκες είναι κι ανάγκες των πολιτών, ο διοικητικός εκσυγχρονισμός κι αποτελεσματικότητα είναι η αποτελεσματικότητα της εξουσίας να διασφαλίζει, να επεκτείνει, ν' αναπαράγει τις δικές της πάγιες και νέες ανάγκες, και δια των Μέσων που εκφέρονται απ' αυτές!

Σαν μέσο και πανάκεια που θα λύσει μαγικά όλα τα προβλήματα της διοίκησης θεωρείται η εισαγωγή της πληροφόρησης με κομβικό της στοιχείο τη νέα ταυτότητα.

Το θέμα για μας είναι ο τρόπος που θα πρέπει να κατανοήσουμε την εισαγωγή της πληροφορικής στο κράτος, διότι η καπιταλιστική πρόταση διεκδικεί την νομιμότητά της, την αναγκαιότητά της με ένα τρόπο τεχνικό (τεχνοκρατικό) φαινομενικά ουδέτερο!

Η χρήση και η ανάγκη νομιμοποίησης της χρήσης των νέων πληροφοριακών συστημάτων αντικατοπτρίζουν τη ριζική αλλαγή στο χαρακτήρα των κρατικών μηχανισμών - αλλά κι των ιδιωτικών οργανισμών. Από τη στιγμή που η διοίκηση γίνεται όλο και περισσότερο οργανισμός, δηλ. μια συγκροτημένη Εστία - εσόδων - εξόδων - παροχών, ταυτισμένη απόλυτα με την Αγορά και τις ιδιωτικοοικονομικές μεθόδους, προκύπτει η ανάγκη για νέα πληροφοριακά συστήματα.

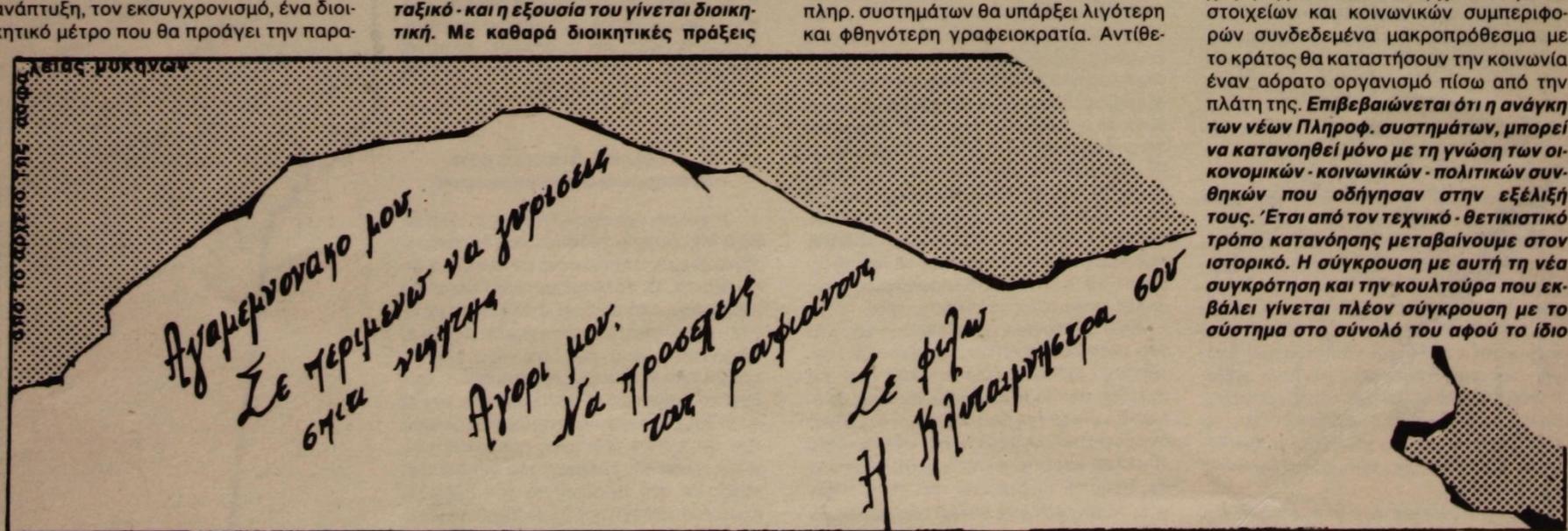
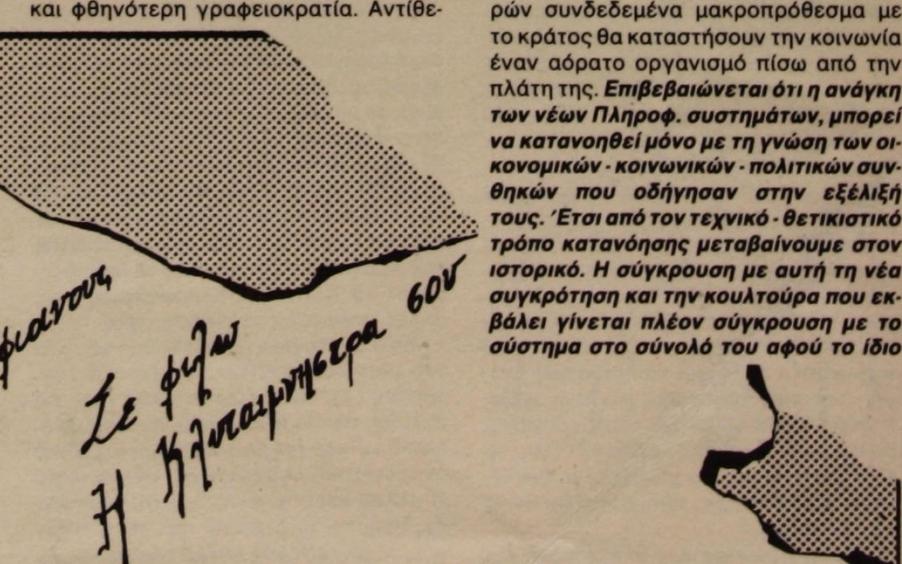
Η παρεμβατικότητα και ρυθμιστικοί έλεγχοι του κράτους, στην οικονομική, κοινωνική σφαίρα με εκπαιδευτικά προγράμματα, ασφαλίσεις, θεσμικές παροχές, ελέγχους στην περιοχή των τιμών, ο τρόπος καθορισμού των τιμών που παράγονται από αυτό κι επηρεάζονται - ουν την λειτουργία της αγοράς, ο πλήρης έλεγχος της αγοράς εργασίας κλπ. όλα αυτά απαιτούν πλήρη κι ακριβή γνώση (πληροφόρηση) των δεσμούντων που τελικά συναποφασίζουν στην ορθολογική επιλογή των σκοπών - μέσων. Η διαδικασία αυτή εξατερικεύεται σαν πολιτική απόφαση και πρόγραμμα, την (ίδια στιγμή τα αστικά κόμματα αυτοκαθορίζουνται σε σημαντικό βαθμό απ' τη συλλογή κι επεξεργασία των πληροφοριών.

Έτοι αγορά - διοίκηση (κράτος) πολιτική, τίθενται σ' ομόρροπη τροχεία. Αυτή η εξέλιξη επιδρά στην τεχνική των κανόνων δικαίου. Ο νομοθέτης εγκαταλείπει τον παραδοσιακό του ρόλο - πολιτικό, ταξικό - και η εξουσία του γίνεται διοικητική. Με καθαρά διοικητικές πράξεις

(εγκύλιοι, διατάξεις, κλπ.) διαμορφώνει νέους κανόνες και προσαρμόζει τους νόμους στις συγκεκριμένες ανάγκες της παρεμβατικής πολιτικής. Η αποδεκτικότητα των κανόνων και των παροχών ρυθμίζεται από ένα δίκτυο πολιτικών και πολιτιστικών διαμεσολαβήσεων. Το κοινωνικό κράτος που έχει κέντρο τη Διοίκηση θεωρήθηκε εκείνη η πολιτική μορφή κοινωνικής ειρήνευσης που θα διασφάλιζε τη συνέχεια της ύπαρξης της καπιταλιστικής Τάξης. Για την ύπαρξη, αποτελεσματικότητα και αποδεκτικότητα των παροχών του, για τη λειτουργία όλης της κοινωνικής ιεραρχίας, απαιτείται πλήρης γνώση, κι έλεγχος όλων των περιοχών της κοινωνικής ζωής, Υπακοή. Έλεγχος κι υπακοή σημαίνει περιορισμός των κοινωνικών δικαιωμάτων που αποδεσμεύονται διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες, τις οποίες το κλασσικό Κράτος Δικαίου αναγνώριζε ή ανεχόταν. Προϋπόθεση περιστολής της κοινωνικής δραστηριότητας είναι ο χώρος αυτονομίας του ατόμου, ιδιωτικός χώρος ανωνυμία, Ινκόγνιτο. Τα νέα πληροφοριακά συστήματα, αυτή ακριβώς τη δυνατότητα διαθέτουν: με τη δυνατότητα επεξεργασίας πληροφοριών, της κοινωνικής συμπεριφοράς, των ατομικών στοιχείων, αντικειμενοποιούν το ότου σαν στοιχείο καθ' αυτή καταργούντας το ατομικό του απόρρητο, δημιουργώντας του ένα αίσθημα πανικού, αδυναμίας, απογοήτευσης, φόβου. Και δεν είναι μόνο η συλλογή κι επεξεργασία πληροφοριών από την περιοχή των οικονομικών - κοινωνικών διαμεσολαβήσεων, αλλά ιδιαίτερα των εργασιακών. Το κράτος είναι ο μεγαλύτερος εργοδότης (και συλλογικός, ανώνυμος εργοδότης). Τυπική ανάγκη λειτουργίας του αναδεικνύεται κατ' αρχή, ο έλεγχος του δυναμικού που αυτό απασχολεί. Με τον έλεγχο κι μπακό των άμεσα εξαρτημένων του, οφείλει να πραγματοποιήσει τον έλεγχο σ' όλη την κοινωνία. Θα ήταν δε φαιδρό νά ισχυρίστει κάποιος ότι με την εισαγωγή νέων πληρ. συστημάτων θα υπάρξει λιγότερη και φθηνότερη γραφειοκρατία. Αντίθε-

τα μία νέα γραφειοκρατία τεχνικών και διαχειριστών θα συμπληρώσει την παλιά και το σύστημα θα ενοποιηθεί και θα ρυθμιστεί με διατακτικά αποτελέσματα σαν ένα δίχτυο εισαγωγής - εξαγωγής, πληροφοριών, κανόνων, ελέγχων. Ίσως πιο αποτελεσματικό, πιο λειτουργικό, πιο εύλικτο, αλλά εξίσου ευάλωτο.

Τις ίδιες ανάγκες αντιμετωπίζει και η οικονομική μονάδα. Για την ιδιωτική επιχείρηση που σήμερα αντί του ατομικού πελάτη αντιμετωπίζει το μαζικό ανώνυμο καταναλωτή, κι έχει ανάγκη να γνωρίζει τις συμπεριφορές του και να προγραμματίζει την είσοδο νέων προϊόντων στην αγορά. Κι όσο πιο μεγάλη η αγορά και το παραγωγικό δυναμικό, τόσο πιο πιεστική η ανάγκη για συλλογή και γρήγορη επεξεργασία των πληροφοριών που πλέον αποτελούν ένα τεράστιο σύγκο. Όμως, ακριβώς επειδή το επιχειρησιακό ρίσκο γίνεται μεγαλύτερο κι η ανάγκη για αποδοτικότητα και ασφάλεια εντονότερη, αφετηρία γίνεται ο έλεγχος του ανθρώπινου δυναμικού της επιχείρησης. Τα ιδιωτικά αρχεία ατομικών στοιχείων και κοινωνικών συμπεριφορών συνδεδεμένα μακροπρόθεσμα με το κράτος θα καταστήσουν την κοινωνία έναν αόρατο οργανισμό πίσω από την πλάτη της. Επιβεβαιώνεται ότι η ανάγκη των νέων Πληροφ. συστημάτων, μπορεί να κατανοηθεί μόνο με τη γνώση των οικονομικών - κοινωνικών - πολιτικών συνθηκών που οδήγησαν στην εξέλιξή τους. Έτσι από τον τεχνικό - θετικιστικό τρόπο κατανόησης μεταβαίνουμε στον ιστορικό. Η σύγκρουση με αυτή τη νέα συγκρότηση και την κουλτούρα που εκβάλει γίνεται πλέον σύγκρουση με το σύστημα στο σύνολό του αφού το ίδιο

έχει υπερβεί την αποσπασματικότητά του, η τεχνική απόφαση είναι πολιτική επιλογή.

B. Μονοπώλια πληροφοριών.

Εδώ υπάρχει η τραγική αντίφαση. Η δυνατότητα που παρέχει ο υπολογιστής δηλ. της επεξεργασίας, αναδεικνύει κοινωνικές δραστηριότητες, που αντικείμενό τους είναι η πληροφορία σε ιδιαίτερα σημαντικές, δυσανάλογα με την αποστολή τους, αλλά και ιδιαίτερα επικίνδυνες. Πληροφορίες συλλεγμένες που ήταν αδύνατο να ξαναχρησιμοποιηθούν ή να αναμορφωθούν, σήμερα γίνονται εύκολα εύχρηστες. Μιλώ για τον Τύπο, την Έρευνα, κλπ. την ελευθερία των οποίων αναγνωρίζει το Σύνταγμα, Έχουν λοιπόν τη δυνατότητα (νόμιμη πλέον) να συλλέγουν και να μεταδίδουν πληροφορίες. Με τη δημιουργία αρχείων καθίστανται αυτόνομες δυνάμεις που μπορούν να υπερβούν το χαρακτήρα τους.

Μπορούν να μετέρχονται και να επεξεργάζονται προσωπικές πληροφορίες, να τις μεταδίδουν χωρίς την άδεια του αναφερόμενου. Με δεδομένο ότι οι εφημερίδες δεν είναι φιλανθρωπικά ιδρύματα αλλά καπιταλιστικές επιχειρήσεις, συνήθως χρεωμένες στο κράτος, αλλά και υποχρεωμένες σ' αυτό για την εισροή ειδήσεων, μπορούμε να συμπερανούμε και το αντίθετο, τη μετάδοση πληροφοριών σ' αυτό. Συνεργασία με τις διωκτικές αρχές κι ενδοτικότητα στην παροχή στοιχείων που θα ζητηθούν για να ισχύει και το αντίθετο. Το δημοσιογραφικό απόρρητο δεν μπορεί να αποτελεί ισχυρό άλογο με δοσμένη την εργασιακή, πολιτική κλπ. κατάσταση του δημοσιογράφου. Σημαντικό είναι σ' αυτή την περίπτωση ότι οι εφημερίδες συγκεντρώνουν και μεταδίδουν και φωτογραφίες. Οι υπολογιστές σήμερα με την ανάλυση φωτογραφιών μπορούν να σπάσουν την ανωνυμία. Είναι γνωστό πως οι υπηρεσίες ασφάλειας φωτογραφίζουν διαδηλώσεις ή συλλέγουν φωτογραφίες από ρεπόρτερς κι εφημερίδες κι εισάγουν στους υπολογιστές αυτά τα στοιχεία προς επεξεργασία.

H EPEYNA θεωρείται συστατικό της ανάπτυξης, βασίζεται ουσιαστικά στην πληροφορία και την επεξεργασία στοιχείων. Ένας ορισμένος κύκλος έρευνας ασχολείται με τη συλλογή κι επεξεργασία, προσωπικών δεδομένων, κοινωνικών συμπεριφορών. Στο μεγαλύτερο μέρος της διενεργείται ή χρηματοδοτείται από το κράτος. Στο άλλο τμήμα της από τις μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις. Και στις δύο περιπτώσεις θεωρούμε αυτονόητη την αμοιβαία ροή πληροφοριών, αλλά και τη διοχέτευσή τους στις υπηρεσίες Ασφάλειας.

ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ, διεθνείς Τράπεζες. Ιδιωτικές επιχειρήσεις ή συνεργατικές σε συνεργασία με το κράτος, τον ιδιωτικό τομέα συλλέγουν κι εμπορεύονται τις πληροφορίες. Στις δραστηριότητές τους ανήκει η ανταλλαγή πληροφοριών, ακόμη κι οι επεξεργασμένες πληροφορίες. Είναι προβληματικός ο έλεγχος και σ' αυτές μπορεί να καταφεύγει ο καθένας για «χρήσιμες πληροφορίες». Η τάση να συνδεθούν με τους υπολογιστές των επιχειρήσεων και του Δημόσιου, οι οποίοι ως οι καλύτεροι πελάτες τους, οδηγεί σε ταυτότητα συμφέροντων.

ΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ. Η λογική τους κι η σύγχρονη λειτουργία τους απαιτεί λεπτομερή γνώση των κοινωνικών δεδομένων. Κόμματα στελεχικού δυναμικού μπορούν να αποθηκεύουν τα βιογραφικά και τη δραστηριότητα των μελών τους, την απόδοση, τα λάθη τους, να τα επεξεργάζονται. Κόμματα -εκλογικής πελατείας και πολιτικού μάρκετινγκ- Αμερικανοποίηση της πολιτικής ζωής- χρειάζονται τα προσωπικά στοιχεία των πολιτών -είτε για τις ενοράδοντας τα πολιτικά κόμματα για να τους απευθύνονται με πολιτικό ύλικο ή να τα δια προσκαλέσουν σ' εκδηλώσεις. Η επεξεργασία αυτοχείων είναι πιθανότατη και συναντά την ιδεολογική νομιμότητα αλλά και την πολιτική ανοχή. Λειτουργούντας σαν μεγάλοι ορθολογικοί οργανισμοί με ταυτόχρονες ιδιωτικοοικονομικές δραστηριότητες, τα Μέσα των κομμάτων μπορούν να συνδέονται με τράπεζες, ακόμη και διεθνείς οργανισμούς.

Με το σύστημα της ενοποίησης δη-

**μιουργείται σιγά σιγά ένα παγκόσμιο δί-
χτυο, μια διεθνής κοινωνία, ένα ομόρυθ-
μο διεθνές συμφέρον. Η σύγκουση σ' ε-
θνική κλίμακα γίνεται άμεσα διεθνής. Η
διεθνής αλληλεγγύη άμεσα εθνική.**

Γ. Το πέμπτο μέτωπο.

Η χώρα μας συμμετέχει σε NATO — EOK για τη διασφάλιση της στρατιωτικής - οικονομικής - πολιτικής της καπιταλιστικής συνέχειας. Για το NATO αυτή τη στιγμή ο σημαντικότερος εχθρός είναι ο εσωτερικός εχθρός, το «Πέμπτο μέτωπο», το κοινωνικό κίνημα. Αυτός κατά το NATO πρέπει να συντριβεί πολιτικά - στρατιωτικά. Όλες οι χώρες NATO — EOK οφείλουν να συνεργαστούν και να ενοποιήσουν τα Μέσα τους. Νέοι νόμοι εσωτερικής ασφάλειας και νέοι εξοπλισμοί (στρατιωτικοί) για τις αστυνομίες που μεταβάλλονται σε στρατιωτικές επιχειρησιακές μονάδες. Οι ανταλλαγές πληροφοριών για ύποπτους γίνονται νόμιμες, τ' αρχεία συνδέονται, ή συνεργασία στις υπηρεσίες πληροφοριών κι επιχειρήσεων δικτυώνεται. Νέα διεθνή επιτελεία εμφανίζονται όπως το TREVI (Terrorism - radicalism - violence International) όπου συμμετέχει και η Ελλάδα.

εφαρμόσει και η Ελλάδα.
Η νέα πλαστική ταυτότητα είναι ένα
τέτοιο κατασταλτικό Μέσο που επιδιώ-
κεται να εγκατασταθεί. Οι πρώτες από-
πειρες να νομιμοποιηθεί στη Γερμανία -
Γαλλία απότυχαν γιατί συνάντησαν κοι-
νωνική αντίδραση ακόμη κι από αστικές
ομάδες. Η Ελλάδα είναι η τρίτη χώρα
που επιχερεί τη νομιμοποίηση με περια-
στότερες πιθανότητες επιτυχίας, με «σο-
σιαλιστική» κυβέρνηση, ανύπαρκτη Αρι-
στερά, πυγμαίο και νοσούν κοινωνικό
κίνημα.

Δ. Καταστολή.

Στη Δ. Γερμανία ο νόμος για την ταυτότητα εμφανίστηκε για την προστασία της Εσωτερικής ασφάλειας σε μια δέσμη μ' άλλους πέντε νόμους αντίστοιχου πνεύματος, που αξιοποιούν τις δυνατότητες της πληροφόρησης. Εκεί αρκεί το πρόσχημα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Έδω της γραφειοκρατίας! Η απειλή της πλήρους διαφανοποίησης του πολίτη και της ανάγλυφης κατάργησης των ατομικών δικαιωμάτων, θορύβησε ακόρι και φιλελεύθερους αριστούς και χριστιανοδημοκράτες που μιλούν για «πατοδημηση του κράτους δικαίου...» και «Ανοιχτές οι πόρτες για τις ματτικές υπηρεσίες...» (Τίτλος SPIEGEL 10-2-86) ή «Εισαγάγητι του κράτους χωροφιλοκα...» ή «...ο διάβολος έχει πολλες μορφές...» (Zeit 17-1-86).

Η εισαγωγή της νέας ταυτότητας γίνεται αναγκαία για την ενοποίηση κι επεξεργασία πληροφοριών. Το πως βέβαια συλλέγονται οι πληροφορίες είναι κάτι που δεν θα πρέπει να διαφεύγει. Διότι οι υπηρεσίες ασφάλειας είναι εξοπλισμένες και με διάφορα άλλα μέσα: μικρόφωνα μεγάλου φάσματος, μικροπομπούς ραντάρς, χαφίδες, κλπ. Ταυτόχρονα η επικοινωνία με το κράτος: φορολογικές δηλώσεις, αιτήσεις, υπεύθυνες δηλώσεις, τράπεζες, ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ, έρευνες κλπ., δίνουν τη δυνατότητα συλλογής κάθε ατομικού στοιχείου και δεν είμαστε αφελείς να πιστεύουμε ότι αυτά θα μείνουν αναξιοποίητα. Άλλωστε ετοιμάζονται κι άλλοι νόμοι (Για την «Τρομοκρατία» κλπ.) που θα καθιστούν νόμιμη τη ροή κι επεξεργασία από τις μιστικές υπηρεσίες κλπ. Καλλιεργείται η νοοτροπία ότι οι διάφορες κοινωνικές αντιστάσεις είναι αντεθνικές κι αυτό είναι το αντικείμενο της ΚΥΠ. Παράλληλα η τρομοκρατία - η οποία θεωρείται ως έξαθων υποκινούμενη υπόκειται στα καθήκοντα της ΚΥΠ που θα μπορεί πλέον να λαμβάνει νόμιμα τα προσωπικά στοιχεία να τα επεξεργάζεται και στη βάση της κρατικής υπηρεσιακής αλληλοβοήθειας να μεταδίδει πληροφορίες στις άλλες υπηρεσίες κι αντίστροφα.

Εδώ θα πρέπει να σταθούμε και στο νέο τύπο διαβατηρίου. Θα είναι κάτι αντίστοιχο με τη ταυτότητα. Μια από τις σελίδες του με τον κωδικό, από ειδικό υλικό θα μπορεί να τοποθετείται σε ειδικά αναγνωστικά κομπιούτερς, στα σύνορα κι αλλού και σ' ελάχιστα δευτερόλεπτα θα δίνει το πορτραίτο του εξεταζόμενου. **Η επικράτηση αυτού του συστήμα-**

τος πληροφοριών τυπικά νομιμοποιεί τη διεύρυνση των μορφών ελέγχου, και δημιουργεί ουσιαστικά ένα νέο υπερουπουργείο Εσωτερικών μ' έδρα τις Βρυξέλλες. Είχαν δηλώσει από πέρσι ότι το Ευρωδιαβατήριο ήταν έτοιμο. Το ανέβαλαν ένα ολόκληρο χρόνο για να μπορέσει να ευθυγραμμιστεί με τη νέα ταυτότητα και τους πρόσθετους νόμους για την εσωτερική ασφάλεια, μια και το διαβατήριο θα φέρει τον ΕΚΑΜ της ταυτότητας (κωδικό αριθμό) που ενοποιεί τα αρχεία και τελικά αποδεικνύει την ενοπότηση - συνεργασία με τις υπηρεσίες της Ευρώπης, ιδιαίτερα δε τις διωκτικές και μυστικές, που άλλωστε είναι κοινού μυστικό ότι ήδη συνεργάζονται. Και τη πρόθεση γίνεται καταφανής με τη δήλωση στης Γερμανικής κυβέρνησης ότι: θα τοποθετηθούν αναγνωστικοί υπολογιστές στους συνοριακούς σταθμούς (αεροδρόμια - λιμάνια κ.ά.) όπου η αναγνώσιμη σελίδα του διαβατηρίου θα τοποθετείται και σε τρία δευτερόλεπτα σε μετακινούμενος θα έχει ελεγχθεί. Ακόμη, ο διευθυντής του ΒΚΑ (εγκληματολογική υπηρεσία) Herold δήλωσε κυνικά: «το νέο σύστημα νομιμοποιεί την αξιοπότηση των δυνατοτήτων του με πολλαπλασιασμό των ελέγχων, σε κάθε γωνία του δημόσιου χώρου...». Στην Ελλάδα γνωρίσαμε τέτοιους ελέγχους με τις επιχειρήσεις «Αρετή» που θεωρούνται αντισυνταγματικές, όπως κι ο αυθαιρετός ελέγχος σε δημόσιο χώρο. Το νέο σύστημα των ταυτοτήτων ανοίγει νέους ορίζοντες στην καταστολή που πρόκειται μελλοντικά να νομιμοποιηθούν όπως σε Γερμανία - Ιταλία - Πορτογαλία κλπ. Αποφασιστικό πρόσχημα θ' αποτελέσει η «Εξάλειψη της τρομοκρατίας» της «Βίας» των «Ναρκωτικών» κλπ. **Όμως μαυτά τα επιχειρήματα επιδιώκεται όχι το χτύπημα λίγων «τρομοκρατών» αλλά η τρομοκράτηση και καταστολή των νέων μαζικών κινημάτων κι αρφισθήσεων «...εν τη γενέση τους...», η δημιουργία φόβου, πειθαρχίας, Υπακοής στον παραγωγικό κι διοικητικό μηχανισμό.** Ήδη το ΠΑΣΟΚ δημιουργεί τις προϋποθέσεις: κάθε στάση άρνησης, κάθε απεργία, διαμαρτυρία και διαφορετική πολιτική θεωρούνται έγκλημα κατά της εθνικής οικονομίας κι ασφάλειας. Έτσι δεν αναγνωρίζει πολιτικό κίνητρο, αλλά αυτό σαν τέτοιο υπόκειται σε διοικητικό έλεγχο: ποινικοποιείται! Ταυτόχρονα εξομοιώνονται οι συμπεριφορές ανυπακοής - αφού θεωρούνται έγκλημα - με την «τρομοκρατία» και υπόκεινται σε ειδικούς νόμους, και πρακτικές, κατά τις προτροπές του NATO (βλέπε «ΕΘΝΙΚΟΥΣ Νόμους»).

Ε. Ατομικά δικαιώματα

Η χρήση των υπολογιστών κι ιδιαίτερα η δημιουργία ενός τέτοιου δίχτυου έχει σοβαρές επιπτώσεις στ' ατομικά δικαιώματα. Ο πολίτης μεταβάλλεται σε πληροφοριακό αντικείμενο, χωρίς μάλιστα τη δυνατότητα να γνωρίζει και να ελέγχει πότε - που - πως - και γιατί, γίνεται χρήση των ατομικών του στοιχείων. Δεν έχει το δικαίωμα ν' αυτοδιαθέτει τον εαυτό του. Όσο πιο λεπτομερής η γνώση των στοιχείων του, τόσο πιο εύκολη γίνεται η άσκηση πιέσεων και γενικά η επέμβαση στη προσωπική του εξέλιξη. Κατά τον καθηγητή Σπύρο Σημίτη (αδελ-

φό του υπουργού της Λιτότητας): «Η ελευθερία του πολίτη προϋποθέτει, με τα λόγια του ανώτατου Αμερικανικού δικαστηρίου, το δικαίωμα να μένει κανεὶς μόνος. Χωρίς την εξασφάλιση σφαίρας απρόσιτης σε τρίτους, ούτε πραγματική απόφαση, ούτε και αυτόνομη αντίδραση στην κρατική και ιδιωτική δραστηριότητα μπορούν να υπάρχουν. Βασική αρχή της δημοκρατικής κοινωνίας, είναι γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, όχι η καθολική γνώση των προσωπικών στοιχείων, αλλά η συστηματοποιημένη, νομικά και θεσμικά κατωχωραμένη άγνοια. Η αυτονομία του πολίτη, εξαρτάται άμεσα από την καθιέρωση πληροφοριακών κενών, συμβιβάζεται άρα μόνο με λεπτομεριακά ρυθμισμένη κι αυστηρά περιορισμένη συλλογή και διάδοση προσωπικών

ΑΠΟΣΤΟΛΗ
Νοσοκόμειαν την
Επιφερον εξαιρεσον
της ΚΥΠΡΟΣ και το V.G.
για τους υπολογιστές
τα αρχεια της σε διακομματική επιτροπή

Oregon

1900

στοιχείων». («Οικονομία και Κοινωνία» Τ. 13, 1980 σελ. 83 «Δίκαιο και Ηλ. υπολογιστές») και παρά κάτω: «Όύτε η αφηρημένη επίκληση της επιτακτικής ανάγκης προσωπικών στοιχείων είτε για τη λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών είτε για την πραγματοποίηση ιδιωτικών συμφερόντων, ούτε και το επιχείρημα ότι τ' αποτελέσματα της επεξεργασίας είναι ολότελα αβλαβή αρκούν πια. Η επεξεργασία στοιχείων είναι κατά κανόνα παράνομη... Για τον πολίτη δεν παίζει ρόλο ποιος επεξεργάζεται τα προσωπικά του στοιχεία, το γεγονός και μόνο της επεξεργασίας αρκεί...» (στο ίδιο)

Όμως το γεγονός της επεξεργασίας στοιχείων νομιμοποιείται και γίνεται γνωστό —ενώ ήδη προϋπάρχει— με το νόμο του ακραίου Κουτσόγιωργα για τις ταυτότητες π.χ. άρθρο 8 § 4: «Οι υπηρεσίες του δημόσιου στις οποίες υποβάλλεται υπεύθυνη δήλωση μπορούν να ελέγχουν την ακρίβεια της με διασταύρωσή της με το αρχείο άλλων υπηρεσιών». Εδώ έστω και με τον πιο αθώο τρόπο αποδεικνύεται το γεγονός της επεξεργασίας για την οποία ο πολίτης δεν έχει συγκατατεθεί. Άλλα και μήπως το γεγονός της αριθμοποίησης του δεν είναι προσβλητικό για την ανθρώπινη του υπόσταση; Σύνταγμα Άρθρο 2 § 1: «Ο σεβασμός κι η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας». Ακόμη το Ελλ. Σύνταγμα με τα άρθρα 5 § 1, 2, 3 Άρθ. 7 § 2, Άρθ. 9 § 1, Άρθ. 25 § 1, 2, Άρθ. 19, Άρθ. 106 § 2, εγγυάται και προστατεύει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, το ατομικό κι οικογενειακό απόρρητο, την ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας, έστω και μέσα στον ασφυκτικό κλοιό της αστικής δημοκρατίας μ' αμέτρητους περιορισμούς και καταναγκασμούς που συνιστά ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής κι εξουσίας! Το πως δύμως διασφαλίζονται όλ' αυτά τα δικαιώματα με το νέο κρατικό πληροφο-

ριακό σύστημα από το οποίο αναγκαία προκύπτει το γεγονός της επεξεργασίας προσωπικών στοιχείων γίνεται παράδοξο μόνο οι μάγοι του ΠΑΣΟΚ κι οι αλχημιστές υπήκοοι τους θα μπορούσαν να το υποστηρίξουν.

Εύλογα προκύπτει σαν αίτημα με βάση τις συνταγματικές εγγυήσεις: η πληροφοριακή αυτοδιάθεση. Μας δίνουν να συμπληρώσουμε στα σύνορα μια κάρτα με διάφορα στοιχεία όπως: σκοπός ταξιδιού κλπ. για στατιστικούς σκοπούς(!). Όμως στατιστική σημαίνει επεξεργασία στοιχείων. Την ίδια στιγμή η συνοριακή υπηρεσία μεταβιβάζει τις κάρτες σ' άλλες υπηρεσίες που κάνουν χρήση των προσωπικών μας στοιχείων χωρίς τη συγκατάθεσή μας. Μας αρνούνται το δικαίωμα της συνδιαλλαγής με την υπηρεσία που εμείς έχουμε επιλέξει κι όχι και με τις άλλες. Παρόμοια συμβάσιμον και σ' άλλες επαφές μας με το δημόσιο: φορολογική δήλωση, τράπεζες, κλπ. Όσο μεγαλύτερο το δίχτυο τόσο μεγαλύτερες οι ανάγκες του για αξιοποίηση κι επέκτασή του στο τέλος θα γίνει αυτοσκοπός! ... Ο υπολογιστής είναι καθαρά τεχνικό μέσο. Γιαυτό ακριβώς το λόγο η αξιοποίηση της χρήσης τους είναι αξιολόγηση πρωταρχικά τόσο των κοινωνικών, πολιτικών, κι οικονομικών στόχων που αποτελούν το κίνητρο για την επεξεργασία πληροφοριών όσο και των συγκεκριμένων επιπτώσεων επεξεργασίας (Σπ. Σημίτης: στο ίδιο).

ΣΤ. Κοινωνικός έλεγχος.

Με τη νέα ταυτότητα ενοποιούνται και μορφοποιούνται τα αρχεία κι οι πληροφορίες. Οι νόμοι για την προστασία από την πληροφόρηση χρήση κι επεξεργασία ομηραστικά δεν αντιτίθενται στην νομιμότητα του κράτους και της κυβέρνησης να μονοπωλούν το πληροφοριακό δίχτυο, και να επεξεργάζονται απομικά στοιχεία, καταργώντας το ατομικό απόρρητο κι ελέγχοντας τις κοινωνικές συμπεριφορές. Η χρήση της πληροφορικής και των αρχείων είναι διάχυτη. Όχι μόνο από το κράτος και την ιδιωτική επιχείρηση, αλλά και την αυτοδιοίκηση, τα νοσοκομεία, τις βιβλιοθήκες, κλπ. Το αίτημα για κοινωνικό έλεγχο γίνεται πλέον θεμελιακό. Οφέλουμε ν' αξιώσουμε την κατάργηση του νόμου για τις ταυτότητες, αλλά η πληροφορική χρήση παραμένει. Η θητική και νομική αξίωση είναι σημαντικές, όμως η έννοια του κοινωνικού ελέγχου είναι συγκρουσιακή, πολιτική. Πρέπει να ζητήσουμε και να επιβάλλουμε εκείνες τις μορφές κοινωνικού ελέγχου που ενεργοποιούν τους πολίτες ν' αφοπλίσουν και να καταστήσουν αναποτελεσματικό αυτό το τερατώδες δίχτυο που κατευθύνεται στην ανάσχεση κάθε κοινωνικού σκιρτήματος προς μία ουσιαστική απελευθέρωση. Όταν μπορέσουμε να μπλοκάρουμε το κύριο μέσο χειραγώησης, τότε θα ανοίξουν οι ασκοί του Αιόλου. **Γιατί ή άσκηση κοινωνικού ελέγχου είναι καθ' αυτή μία κοινωνική δραστηριότητα, αντίστασης, συνειδητοποίησης αυτού που συμβαίνει. Προσδίνει αυτοπεποίθηση, ενέργεια και πριν απ' όλα ευθύνη απέναντι σ' όλα τα κοινωνικά υποκείμενα. Κοινωνικός έλεγχος από τους εργαζόμενους στην επιχείρηση όπου εργάζονται, από άτομα εκλεγμένα, ανακλήτα που θα λογοδούν στους εργαζόμενους, τις κοινωνικές, πολιτικές πολιτιστικές ενώσεις. Κοινωνικός έλεγχος στο κράτος, τη Διοίκηση, από τους εργαζόμενους σ' αυτό, από τον κάθε πολίτη. Στην τοπική αυτοδιοίκηση, τα κόμματα, το κοινοβούλιο από όλες τις ενδιαφερόμενες ομάδες κι άτομα. Το κράτος δεν πρόκειται να μας απαλλάξει από τη δική του καταστατική νομιμότητα επεξεργασίας απομικών στοιχείων. Όμως είναι αναγκαίον αξιοποιηθούν παράλληλα κι όλες οι συμβατικές νομικές μορφές που προσφέρονται. Το αίτημα για κοινωνικό έλεγχο είναι προς την κατεύθυνση της αυτοδιαχείρησης υπερβαίνοντας το νόμα της αστικής αντιπροσώπευσης, πρόκληση στις κρατικοκομματικές διακυρήσεις περί Λαϊκής κυριαρχίας κι άλλων «σοσιαλιστικών» πυροτεχνημάτων.**

Με μία καθαρά προσχηματική διάθεση το κράτος φαίνεται να αποδέχεται ορισμένους περιορισμούς κι ελέγχους. Έτσι προβάλλει στο άρθρο 16 του νόμου, «για το δικαίωμα γνώσης διοικητικών εγγράφων». Ένα άρθρο λάσπιχο που πρακτικά καθιστά το δικαίωμα ανίσχυρο προβάλλοντας ένα σύνολο πε-

Δύο νότες αισιοδοξίας κι ένα σχόλιο για τη Νέα Ταυτότητα

...Σε μια συνοικία της Νέας Υόρκης τη δραδιά του Black -out, μια γριούλα βαδίζει με δυσκολία καταμεστή στη λεωφόρο που περνά μέσα από το εμπορικό κέντρο. Στα χέρια της κρατά μια τεράστια ταλεόκινδυνα μια επίσης τεράστια υποτέρα. Βαδίζει αργά, όμως αμέσως διακρίνει ότι πάσι βιάζεται. Ως βιάζεται από φόβο —πάει αυτός πά— πορά για να προλαμβάνει συναγρύσει κι να συνεχίσει με χιστό έργο της επαναδιοποίησης. Τα φωτιά έχουν σθίσει κι η αστική νομιμότητα έχει πάει περίπατο... (σημ. η γριούλα δεν είχε φάκελο στην Αστυνομία).

...Ο Tonino P. (μας διαφεύγει το επώνυμο) είναι γνωστός στην Αστυνομία για την αναρχοσυνδικαλιστική του δράση συλλαμβάνεται· φυλακίζεται· απολύεται· Όλα τα «στοιχεία της ζωής του στενά γράφονται στον ογκώδη φάκελό του. Δεν έχει πάρει χρόνια παρακολούθηση, και ο Tonino συνεχώς υόμιρος!

Ο Φάκελός του για 15 χρόνια επαναλαμβάνει στη σήπη «παράνομες δραστηριότητες»: «Δεν παρεπρήπει ουδέν ύπο-

πον». Κι όμως... Τα δραδιά που οι σιδηροδρομικοί στη Bologna τινάζουν στον αέρα το σταθμό στο χέρι του κεφαλή με τη σημαία από τους μαρτυρίες, λένε πως πάντας εργατικής εξέγερσης...

Επίλογος

Ότι η Νέα Ταυτότητα και το Ηλεκτρονικό Φάκελωμα διευρύνουν το κρατικό έλεγχο και τον ολοκληρωτισμό είναι αστικεία και φάκελοι, πλεκτρονικά μάτια, τυχώς· την «αντικειμενική» της σημαίαν· ευεξιτηρικότητά μας. Όσο «το μέσα μας» δεν αντιτέκεται, π. εξουσία δάχει να κάθλιπτο· πάει να πει απρόβλεπτο — κεφάλιo...

Να πολεμήσουμε το NOME λοιπόν, ναι. Άλλα επίσης να προετοιμάζουμε και τον «ανταρτοπόλεμο των σπηλαίων». Άλλα γι' αυτό στο επόμενο τεύχος...

X.N.

ριορισμών υπερασπίζοντας το κρατικό απόρρητο απέναντι στον πολίτη αρνείται δηλ. τη στοιχειώδη διαφάνεια που νομιμοποιεί τις αστικές δυτικές δημοκρατίες. Με αυτό τον τρόπο ο πολίτης θα ζει στο σκοτάδι χωρίς τη δυνατότητα άφιξης στ' αρχεία του κράτους, ιδιαίτερα αυτά που τον αφορούν προσωπικότητα του προσώπου της διοίκησης κι ιδιαίτερα της ασφάλειας που σαν διωκτική αρχή «νομιμοποιείται» να επεξεργάζεται κάθε είδους πληροφορία αφού οι κρατικές πληροφορίες νόμιμα θα παρέχονται σ' αυτήν για «την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος».

Z. Τι να κάνουμε;

Εκείνο που κατ' αρχήν διαφαίνεται λογικά είναι ότι όλες οι κοινωνικές ομάδες - εκτός ίσως από ορισμένες - πλήρηται να συμφέρουν την κατάργηση του νόμου για τις ταυτότητες, αλλά η πληροφορική χρήση παραμένει. Η θητική και νομική έννοια του κοινωνικού ελέγχου είναι συγκρουσιακή, πολιτική. Πρέπει να ζητήσουμε και να επιβάλλουμε εκείνες τις μορφές κοινωνικού ελέγχου που θα της καταστήσουν απρόσβατες από την «μήνιν» του κράτους. Σ' αυτά τα μέσα αναφέρονται όλες οι μορφές πάλης από τις νομικές μορφές μέχρι τις πιο ριζοσπαστικές εκδηλώσεις. Στις πρώτες ανήκουν: η προσβολή του νόμου στ' ανώτερα συνταγματικά δικαστήρια, στις δεύτερες, ν' αρνηθούμε μαχητικά να βγάλουμε ταυτότητες, BOYKOTT. Θα υποστούμε διώξεις, αλλά δεν μπορούν να μάς φυλακίσουν όλους, ενώ την ίδια στιγμή θα σημειωθεί κ

ΝΑ ΜΠΟΥΜΕ ΣΤΑ ΑΔΕΙΑ ΣΠΙΤΙΑ

Γιατί υπάρχει πρόβλημα με τα σπίτια;

Κοινή είναι η πεποίθηση πως για την τελευταία έκρηξη στα νοίκια, υπέθυνοι είναι οι ιδιοκτήτες με τις υπερβολικές τους απαίτησες. Η διαπίστωση αυτή είναι γενικά σωστή και αξίζει να πούμε δυο λόγια παραπάνω αφού το πρόβλημα αυτό δεν είναι προσωρινό αλλά αντίθετα θα εξελιχθεί σε μόνιμη κρίση κατοικίας.

Ολόκληρο το κύκλωμα οικοδόμησης και εκμετάλλευσης των σπιτιών, εδικά στις μεγάλες πόλεις, κύκλωμα που στριχήτηκε στην αντιπαροχή του μικροδιοικήτη, βρίσκεται σήμερα σε καμπή κρίση. Η οικοδόμηση στην Αθήνα έχει σχεδόν σταματήσει και παράλληλα «ανασφάλεια» των μικρομεσαίων ιδιοκτητών στη δίνη της οικονομικής κρίσης μετατρέπεται σε απαίτηση του μέγιστου (εύκολου) κέρδους από τις ιδιοκτησίες - σπίτια τους. Τα ψηλά νοίκια σε οποια δύο και λιγότεροι θα μπορούν να ανταποκριθούν είναι το πρώτο σύμπτωμα πόλωσης σε μια κοινωνία «δύο ταχυτήσων»: από τη μα μεριά η πολυπλήθης κατηγορία που ονομάζεται «ιδιοκτήτες» και ζητάει το κέρδος, και από την άλλη μια επίσης πολυπλήθης κατηγορία «ενοικιαστών» που αποτελεί την αντικείμενο της εκμετάλλευσης. Ακόμα κι αν η αντίθεση δεν είναι τόσο καθαρή στο δηλώνεται, ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων (κυρίως στις μεγάλες πόλεις) νέοι (φοιτητές, άνεργοι), ή πολυμελείς οικογένειες, βλέπουν το σπίτι να γίνεται από ανθρώπινο δικαίωμα πανάκριβο εμπόρευμα, αγαθό μιας αγοράς που δεν μπορούν να συμμετάσχουν στους όρους της.

Κινώντας προς το βασικό έξοδο που λέγεται νοίκια αναγνωρίζουμε σαν υπεύθυνους τους ιδιοκτήτες, μια ολόκληρη σειρά παροχών σχετισμένη με τα σπίτια (νερό, τηλέφωνο, ρεύμα) ακριβιώνουν ανάλογα. Είναι καθαρό πώς το κέρδος είναι το κοινό κριτήριο ανάμεσα στον ιδιώτη ιδιοκτήτη και την κρατική επιχείρηση — κι αυτό οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στο διότι αποτέλεσμα: τη στρέση.

Έτοι γινόμαστε μάρτυρες και πολλές φορές θύματα της κερδοσκοπίας σ' όλο το βάρβαρο μεγαλείο της; άνθρωποι βρίσκονται ξαφνικά στο δρόμο, η απειλή της έξωσης γίνεται διαπραγματικό από τα νοίκια (που γίνεται στην πραγματικότητα έμμεσος φόρος πάνω στην ενοικιαστή) είναι ένα καλό έσοδο για τα κρατικά ταμεία. Επιπλέον ο ιδιοκτήτης πατώντας πάνω στην ανάγκη του «νοικάρη» του, δχι μονάχα δηλώνει σπάνια το πραγματικό ύψος του ενοικίου, αλλά κρατεί για την ασφάλειά του και δύος τους όρους της αγοράς: αριθμός παιδιών σε μια οικογένεια, επάγγελμα, ηλικία ακόμα και εμφάνιση. Ό,τι μπορείνα μετρηθεί σανεπιπλέον συμικά αφύλακτοι.

Μπορούμε να περιμένουμε την προστασία της κυβέρνησης;

Όποιος έχει την ελάχιστη εμπειρία από τις σχέσεις ανάμεσα σε έναν ιδιοκτήτη και σε έναν ενοικιαστή έχει πως οι σχετικοί νόμοι έχουν συνήθως συμβολική άξια. Πολύ περισσότερο που η κυβέρνηση δεν θέλει να έρθει σε ανοικτή σύγκρουση με τους ιδιοκτήτες. Ο φόρος στα έσοδα από τα νοίκια (που γίνεται στην πραγματικότητα έμμεσος φόρος πάνω στην ενοικιαστή) είναι ένα καλό έσοδο για τα κρατικά ταμεία. Επιπλέον ο ιδιοκτήτης πατώντας πάνω στην ανάγκη του «νοικάρη» του, δχι μονάχα δηλώνει σπάνια το πραγματικό ύψος του ενοικίου, αλλά κρατεί για την ασφάλειά του και δύος τους όρους της αγοράς: αριθμός παιδιών σε μια οικογένεια, επάγγελμα, ηλικία ακόμα και εμφάνιση. Ό,τι μπορείνα μετρηθεί σανεπιπλέον συμικά αφύλακτοι.

Τι μπόρούμε να κάνουμε;

Την ίδια στιγμή που γίνεται δύσκολο μέχρι αδύνατο να βρούμε σπίτι πληρώνοντάς το, χλιάδες σπίτια μένουν κλειστά. Παλιά διώροφα ρημάζουν έτσι ώστε να ξεφύγουν τους νόμους τους σχετικούς με τα διατηρητέα, διαμερίσματα μέχρι και ολόκληρες πολυκατοικίες περιμένουν στολίζουν με τίτλους ιδιοκτησίας τις περιουσίες διαφόρων οργανισμών, και άλλα νοικιάζονται με ψηλά νοίκια για επαγγελματικές χρήσεις. Διακόπτες χιλιάδες σπίτια παραμένουν ουσιαστικά στο περιθώριο της αγοράς, περιμένοντας ενοικίους όρους για την αξιοποίηση τους: αυτά είναι που περιμένουν να τα πάρουμε στα χέρια μας. Οι καταλήψεις στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη από άστεγους φοιτητές και στην Ξάνθη από δεκάδες άστεγες οικογένειες δείχνουν πως υπάρχει δίκαιη και ικανή λύση για το πρόβλημα της κατοικίας.

Καταλαμβάνοντας τα άδεια σπίτια ασκούμε ενεργητικά το δικαίωμα μας στη στέγη και αφαιρούμε από τους ιδιοκτήτες αυτό που δεν τους ανήκει: την δυνατότητα να μας εκμεταλλεύσουν με την εμπορευματοποίηση των βασικών μας αναγκών. Και ταυτόχρονα πάρουμε στα χέρια μας και ορίζουμε τις συνθήκες συν-βίωσής μας.

Μπορούμε και πρέπει να αντισταθούμε στη λεπλασία που επιβάλλει ο χαρισμός της κατοικίας-εμπορεύματος και να υπερασπίσουμε το δικαίωμα στο σπίτι, το δικαίωμα στη ζωή με αξιοπρέπεια που ούτε αφαιρείται ούτε είναι διαπραγματεύσιμο. Να μπούμε στα άδεια σπίτια, είναι μια καλή αρχή.

ΟΜΑΔΑ ΑΥΤΟΣΤΕΓΑΣΜΕΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ
ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΧΑΡ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ 91

ΠΑΚΙΣΤΑΝΟΙ: ΕΛΛΑΣ ΓΑΛΛΙΑ

Τους έφεραν μαζικά την εποχή της Χούντας οι Έλληνες εφοπλιστές και βιομήχανοι. Προηγούμενα τη δεκαετία του '60 είχαν «εξαγάγει» περίπου το 15% του ελληνικού πληθυσμού στα «σκλαβοπάζαρα της βιομηχανικής Μπρόπολης» (παλιές «αμαρτωλές διαπιστώσεις» του Α. Παπαντέρου). Σκέφτηκαν λοιπόν κι οι δικοί μας αφέντες νά εισάγουν κι αυτοί τους «σκλάβους» τους, με τους ίδιους όρους μεσαιωνικής συσσώρευσης κεφαλαίου: δηλ. με μισθούς κάτω των ελληνικών συλλογικών συμβάσεων (όπως ίσχυε και για τους Έλληνες μετανάστες), απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης (τρώγλες, υπόγεια κ.λπ.), στέρπη κάθε κοινωνικού και πολιτικού δικαιώματος, αποκλεισμός από το κοινωνικό περιβάλλον, καθημερινή ιδεολογική αναπαραγώγη της ζενοφοβίας και της «φυλετικής» ανωτερότητας των Ελλήνων. (Τι θέλουν οι αραπάδες... οι τεμπέληδες... οι βρωμιάρηδες... εμείς έχουμε ιστορία

Οι Πακιστανοί εργάτες αποσχολούντο σ' εκείνες τις εργασίες «που δεν έκαναν οι Έλληνες: αμμοθολές κ.ά.» (Ελευθεροτυπία 20-2-86). Όμως πι υπό «σοσιαλιστικό» κρατικό έλεγχο επιχείρησαν των Ναυπηγείων Σκαραμαγκά, απέλυσε τους 234 «μοντέρνους σκλάβους» στερώντας τους από τις 10-2-86, απροειδοποίητα, την άδεια εργασίας, που σημαίνει ότι δια πρέπει σύντομα να εγκαταλείγουν τη χώρα. Υστερά από διαμαρτυρίες ο γραμματές του «σοσιαλιστικού» υπουργείου Εργασίας τους έκανε τη διασπαστική πρόταση να δεχτούν την απόλυτη 50 συναδέλφων τους και να παραμείνουν οι υπόλοιποι με το γνωστό απάνθρωπο καθεστώς εργασίας. Αυτό αποκάλυψε τη σχιζοφρένεια της μη αναγκαίας αρχικής απόλυτης των 234 ή τη ρατσιστική μανία της κοινωνικοποιημένης επιχείρησης. Πρός τιμή τους όμως οι Πακιστανοί συμπολίτες μας! αρνήθηκαν «ή όλοι ή κανένας» και δεν δέ-

3.000 χρόνων..!) κι όλα αυτά υπό την εγγύηση και τη δαμόκλεια σπάθη ενός φασιστικού νόμου ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΥΣ (αυταρχικότερος κι απ' αυτόν της Γερμανίας τον οποίον

έχουν καταγγείλει οι Έλληνες μετανάστες, κι αυτό το ΠΑΣΟΚ ακόμη). Ένας νόμος που παραβιάζει στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα — που υποτίθεται ότι αναγνωρίζειν η Ελλάδα με την υπογραφή διεθνών συμβάσεων, αλλά και το ελληνικό Σύνταγμα: «... πάντες οι ευρισκόμενοι εντός της ελληνικής επικρατείας, απολαμβάνουν απολύτου προστασίας της ζωής, της πημής και της ελευθερίας των, αδιακρίτως εδνικότητος, φυλής ή γλώσσης και δρποκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων...». Αρδρο 52\$.

Η άδεια παραμονής εξαρτάται από την άδεια εργασίας, — όπως αντίστοιχα και για τους Έλληνες μετανάστες — που σημαίνει δυνατότητα εκβιασμού κι υπερεκμετάλλευσης από τους εργοδότες απέναντι στους ξένους, διότι είναι υποχρεωμένοι ν' αποδέχονται κάθε αυθαιρεσία, αφού αν απολυθούν οφείλουν νά εγκαταλείγουν τη χώρα. Παράλληλα ο «νόμος για τους αλλοδαπούς» δίνει το δικαίωμα στην Υπηρεσία Αλλοδαπών, ν' ανανέωνται την άδεια παραμονής ανά εξάμηνο ή δωδεκάμηνο, που σημαίνει ότι ο ξένος ζει κάτω από το άγχος της κρίσης του κάθε κομπλεξικού και σωβινιστικού υπαλλήλου της Υπηρεσίας Αλλοδαπών, ή επί το αναλυτικότερον Ασφάλεια + ΚΥΠ, που μπορεί να μη τους ανανέωσει την άδεια, για αναρίθμησης λόγους «Εθνικής Ασφάλειας», «οικονομικού συμφέροντος του έδουνος», κ.λπ. Συμφέροντα που συνδέονται με τα ιδιαίτερα συμφέροντα κι τις ανάγκες των Ελλήνων εργοδότων, ιδιωτών, κρατικών και «κοινωνικοποιημένων».

Ξέχασε επίσης τη «σοσιαλίστρια» Κακλαμάνάκη πις αναρίθμητες «χαιρέκακες» διαπραγματεύσεις με τις Α-

ΓΕΡΜΑΝΙΑ: ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΟΜΟΨΥΧΙΑ

νατολικές χώρες για να επιτύχει τη μεταφορά των συντάξεων των πολιτικών προσφύγων (και λέμε χαιρέκακες γιατί το ΠΑΣΟΚ προσπαθούσε να αποδείξει ότι εκείνοι ήταν κακοί σοσιαλιστές, γιατί ήδηλων να παρακρατήσουν τις εισφορές των εργαζομένων...).

Μια τέτοια πολιτική στάση βασίζεται στις γενικότερες σωβινιστικές κι αντεργατικές απόγεις του ΠΑΣΟΚ και των μανδαρίνων του. Έτσι ο πολυπράγμων Κατσιφάρας απάντησε στις 7/6/83 στη Βουλή, σε κριτικές για την απόφαση της κυβέρνησης να αποδώσει το δικαίωμα στους εφοπλιστές ν' απασχολούν τριτοκοσμικούς ναυτικούς με αμοιβές κάτω από τις συλλογικές συμβάσεις: «...κ. Καλούδη, κάποτε πρέπει ο λαός του Μπαγκλαντές ν' αγωνιστεί για τα δικαιώματά του. Εμείς όλα αυτά που κερδίσαμε, τα κερδίσαμε έτσι, ξαπλώσαμε στον πλιο και περιμέναμε να έλθουν κάποιοι απ' το Μπαγκλαντές...» (Πρα-

πρετούν την πατρίδα τους! Όχι τα ξένα συμφέροντα, βέβαια!!!) διόπι δημιουργούν «λόμπυ» υπέρ των εδνικών θεμάτων.

Το ζήτημα όμως είναι άλλο. Διάφοροι ερευνητές του υπουργείου Οικονομικών έχουν δημοσιεύσει άρθρα για τη δυνατότητα νέου ρεύματος μετανάστευσης, από το 1987, όπότε θα επιτρέπεται ελεύθερη διακίνηση κι εγκατάσταση των Ελλήνων στις χώρες της ΕΟΚ. Να ποια θα είναι η λύση για την ανεργία των 400.000 στην Ελλάδα. Από τώρα ας πρετοιμαζόμαστε λοιπόν για τη νέα σοσιαλιστική μετανάστευση (στο κάτω-κάτω κι η «αυτοδιαχειρίζομενη» Γιουγκοσλαβία στέλνει μετανάστες!).

Μια ακόμη άποψη του υιού Παπανδρέου (του νέου υπό σκιάν υπουργού Εξωτερικών) για τα πολιτικά δικαιώματα των Ελλήνων μεταναστών: «δα ήταν πρετοιμασμένοι ν' ασκήσουν τα πολιτικά τους δικαιώματα αν σήμερα τους εδίδοντο;». Ε-

κτικά Βουλής 7/6).

Ο σωβινισμός του ΠΑΣΟΚ απέναντι στους ξένους εργάτες εξελίσσεται και σ' ένα ιδιόμορφο σωβινισμό των πμεδαπών Ελλήνων, απέναντι στους Έλληνες μετανάστες. Έτσι το ΠΑΣΟΚ όχι μόνο δέν προώθησε νόμο για το εκλογικό δικαίωμα των Ελλήνων μεταναστών («τό άμεσο μέτρο που διάρκει την κατοχύρωση του δικαιώματος γύρω από την εκλογή... από το τόπο απασχόλησης των μεταναστών, δια σταματήσει την απαράδεκτη κι εδνική μείωσή τους»). Συμβόλαιο με το Λαό, σελ. 90). Με την τελευταία τροποποίηση του Συντάγματος όχι μόνο δέν κατοχύρωσε την δι' επιστολής γύρισμα (ώστε να εκλείγεται το γεντοεπιχείρημα του Κουτσόγιωργα για ότι η Γερμανία δεν αφήνει να υφίσουν οι Έλληνες, γι' αυτό δέν κατατίθεται ο νόμος), αλλ' αρνήθηκε επίσης να υποστηρίξει το αίτημα των ελληνικών μεταναστευτικών οργανώσεων για εκλογικό δικαίωμα στην τοπική αυτοδιοίκηση των χωρών υποδοχής, με το πρωτοφανές σωβινιστικό επιχείρημα του κ. Παπούλια στη Βουλή, 31/1/86: «Άν αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα οι μετανάστες στη Δ. Ευρώπη, οι Τούρκοι εργάτες που είναι περισσότεροι δια επιρρέζουν περισσότερο από τους Έλληνες τις πολιτικές εξελίξεις». Αυτό στην ουσία υποκρύπτει τη δουλικότητα στο δυτικογερμανικό κράτος και πολιτική.

Πρόσφατος στόχος του υιού Παπανδρέου είναι να πείσει τους Έλληνες μετανάστες να μην παλινοστήσουν διότι έχουμε ανεργία, επαναλαμβάνοντας έτσι το επιχείρημα της Δεξιάς ότι οι Έλληνες του εξωτερικού που εργάζονται εντατικά - χωρίς πολιτικά δικαιώματα βέβαια - εξυ-

μείς απαντάμε όχι, αυτοί είναι ωρίμοι μόνο για να δουλεύουν για τα ιμπεριαλιστικά-καπιταλιστικά συμφέροντα και να στέλνουν το συνάλλαγμά τους για να συντηρούνται οι 40 σύμβουλοι του μπαμπά (120.000 το μήνα). Ισως αυτό να δηλώνει και την κρυφή επιδυμία του διάποντα αστέρα μας να μετατρέψει όλους τους Έλληνες σε ντόπιους μετανάστες, που δια δουλεύουν υπάκουα για την «Εθνική μας» οικονομία, χωρίς πολιτικά δικαιώματα, αφού οι μοναδικοί ωρίμοι Έλληνες είναι οι μανδαρίνοι του ΠΑΣΟΚ, η Αγία οικογένεια, γαμπροί και ΣΙΑ...

Όσον αφορά τη στάση του καδενός για την υπεράσπιση των ανδρώπινων δικαιωμάτων των μεταναστών, ανεξάρτητα από τον αριθμό τους (με μονωμένα άτομα ή ομάδες), επισπομάνουμε ότι κρίνεται η ηδική, πολιτική, φιλοσοφική ωριμότητά τους.

Συγκεκριμένα, απόγειες σαν τις ακόλουθες, του προέδρου του σωματείου εργαζομένων στα ναυπηγεία, Γιάννη Κοντάκη: «Έμεις θα κάνουμε ότι μπορούμε για να πάρουν οι άνθρωποι τα χρήματά τους, αλλά τους είπαμε πως δέν μπορούμε να κάνουμε το πρόβλημά τους κεντρικό ζήτημα...», υποβαθμίζουν το εργατικό κίνημα σε σωβινιστικό σύμμαχο της αστικής κυβέρνησης, ακυρώνοντας τη διακριτική ταξική αλληλεγγύη.

A. Μοναχός

Γ. Παπανδρέου, στη συνδιάσκεψη Ελλήνων επιστημόνων στην Ο.Δ. Γερμανίας (Πολίτης 7/1/86, σελ. 42).

ΑΥΤΑΡΧΙΚΕΣ μεταμφίεσεις!

Ο Γιάννης συνάντησε τον Πέτρο έως από κάποιο βιβλιοπλάτισμα:

- Πώς από όως ρε Αριστερής; (περιφρονητικά!)
- Δεν ήξερα πώς θα συναντήσω αναρχικό! (με απέχθεια).
- Δεν αφήνεις τα πολιτικά τά σταλίνα!
- Μήτις σου κόβει το κεφάλι ρε χαπάκια!
- Μπαίνουν χωριστά στο βιβλιοπλάτισμα.
- Ήλθε και η επανάσταση, τώρα γίναμε πλήρεις!
- Τα άτομα στους αντίστοιχους χώρους της πεδιάδας συναντώνται με τέτοιους «περέργους» τρόπους, τα χαρακτηριστικά τους είναι τ' «ανδραγαθήματά τους». Όλοι είναι φακελωμένοι από όλους, οι κοινές τους εμπειρίες προκύπτουν διαχωριστικά σ' ένα μικρόκοσμο που λιμνάζει σε μια πολεμική ατμόσφαιρα. Φτιάχνουν εχθρούς στη βιομηχανία μιας υποκατάστησης πραγματικότητας που έχει μαγικά - φαντασιακά μεγενθύει. Το εσωτερικό πλαίσιο είναι η αναδίπλωση στην ομάδα - ταυτότητα όπου η αυτοαναγνώριση καταλαμβάνει μια γκάμα συμπεριφορών που κωδικοποιούνται κι αποτελούν κανόνα διαχωρισμού - δικαίου. Όμως αυτή η αποσπασματική της ταυτότητας - συμπεριφοράς, που διαμεσολαβεί την επικοινωνία και καβιστότερα, το αποστά απ' το περιβάλλον και το ωβεί στην ιδιότυπης μαστικιούς, βρίσκεται το αντίστοιχο της πρακτικής του κράτους όπως αυτό απονέμει χαρακτηριστικά αφαιρέσεις στον πολίτη π.χ. φορολογίου, ψηφοφόρος κ.λ.π. και τον καθιστά προσάρτημά του.

Η τάση για κωδικοποίηση και αναγνώριση της συμβολής που προκαλεί εξαρτημένα αντανακλαστικά είναι η όλη πρακτική της εξουσίας που ανάγλυφη βάλλεται αντικειμενοποιημένα στο άτομο - συμπεριφορά, επιθυμία επικυριαρχίας. Το άτομο αντικειμενοποιείται στη βάση των χαρακτηριστικών και σαν τέτοιο οφείλει να κατατηθεί (αντικείμενο). Ο κτήτωρ βρίσκεται σε θέση αντιπρόσωπου θεομού - με τη θεομοποίηση της συμπεριφοράς - αντισυμπεριφοράς - και σαν τέτοιος γίνεται επιβετικός, αυταρχικός. Ζητάει να υπερασπιστεί τη κωδικοποίηση από την προεκτένει. Άλλη από την πρόκτωση είναι μία προβολή ασύνειδων περιοχών. Ανάμικτη αυταρχία, απωθημένος και τάση για επικοινωνία που αδιαφοροποίητα εκφέρονται στις διαπροσωπικές εκδηλώσεις.

Απόν είναι ο λόγος κι αυτή η απουσία σημαδεύει στην υπέρβαση. Οι ανάγκες δεν γίνονται αιτήματα, δίπλα στον άλλον για να κοτάζονται, γ' αλληλοαντικρίζονται ή όταν κι αυτό εξαντλείται να το επιβάλλει. Η πρόκληση τότε γίνεται να διαμεσολάβηση μας που θέλει να παραμείνει στον εαυτό της, να μη τον υπερβεί. Γίνεται συντηρητική! Γ.Ρ.

Η κοινωνική ιστορία αρχίζει συνήθως από τις Ελίτ. Κατόπιν στρέφεται συγά-συγά σε άλλα κοινωνικά στρώματα, αγροτικά ή αστικά, καταλήγοντας να ασχοληθεί με τη θέση των περιθωριακών μέσω στην ιστορία. Παράλληλα γίνεται αντιληπτό ότι ο λόγος των περιθωριακών —όταν μπορούμε να τον διακρίνουμε— και ακόμη περισσότερο ο λόγος για τους περιθωριακούς —μας αποκαλύπτει την ομοφωνία και τα ενδιαφέροντα της συνολικής κοινωνίας.

Οι κυρίαρχες αξίες σε μια κοινωνία ποτέ δεν παράγουν περισσότερους περιθωριακούς και αποκλεισμένους παρ' όσον όταν αρχίζουν να αμφισβητούνται.

Ποιοι είναι οι τόποι της περιθωριακότητας ή του αποκλεισμού; το νερό, το δάσος, το γκέτο, το φαντασιακό; Ποιος είναι ο ρόλος των περιθωριακών στα λαϊκά κινήματα ή στις αντιστάσεις στην κυριαρχητικολογία. Ποια είναι τέλος η κρυπτοκουλτούρα του περιθωριακού κόσμου;

ΟΙ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑΚΟΙ

A.— Ο τομέας της μεσαιωνικής περιθωριακότητας.

Το 1964, επιχειρώντας μια συνθετική παρουσίαση του πολιτισμού της μεσαιωνικής Δύσης, είχα αφιερώσει καμιά δεκαριά σελίδες όχι στους περιθωριακούς (η έννοια δεν είχε ακόμη αναδυθεί στο χώρο της ιστορίας) αλλά στους αποκλεισμένους και είχα καταγράψει τους αιρετικούς, τους λεπρούς, τους Εβραίους, τους τρελούς, τους μάγους, τους σοδομιστές, τους ανάπηρους, τους ξένους και τους ξεπεσμένους κοινωνικά.

Πιο πρόσφατα εμφανίστηκαν δύο σημαντικές εργασίες αφιερωμένες στους μεσαιωνικούς περιθωριακούς: ένας συλλογικός τόμος του Ινστιτούτου μεσαιωνικών μελετών του Πανεπιστημίου του Montreal. Κάτω από τη διεύθυνση του G.H. Allard: «Όψεις της περιθωριακότητας στο Μεσαίωνα» και ένα βιβλίο του B. Geremek μεταφρασμένο από τα πολωνικά με τον τίτλο ο παρισινοί περιθωριακοί στον 14° και 15° αιώνα.

Το βιβλίο από το Κεμπέκ ασχολήθηκε με τους ζητιάνους, τους τρελούς, τα τερατομορφά, τον άγριο, τα όνειρα, τις μάγισσες, τους αλχημιστές και τους κερδοσκόπους. Ο B. Geremek μίλησε για εγκληματίες, περιθωριακούς κληρικούς και φοιτητές, πόρνες και μελέτησης πολλά θεμελιακά προβλήματα: την τοπογραφική οριοθέτηση των περιθωριακών, την οργάνωση των περιθωριακών σε ομάδες, τις σχέσεις ανάμεσα στον κόσμο της εργασίας και τον κόσμο του εγκλήματος, την ιδέα του «άχρηστου για την κοινωνία».

Ακόμη πιο πρόσφατα το πανεπιστημιακό κέντρο Μεσαιωνικών σπουδών και ερευνών του Aix-en-Provence δημοσίευσε τις εισηγήσεις ενός συμποσίου που είχε οργανώσει, με τον τίτλο «Αποκλεισμένοι και συστήματα αποκλεισμού στην μεσαιωνική λογοτεχνία και πολιτισμό». Εδώ εμφανίζονται οι μουσουλμάνοι, οι ερημίτες, οι ζηλιάρχες, οι κακοί, οι εβραίοι, οι πολιτικοί κρατούμενοι και θύματα απαγωγής, οι τρελοί, οι πόρνες, οι φυλακισμένοι, οι λεπροί, οι προδότες, τα παιδιά, οι νάνοι!

B.— Τα προβλήματα.

Νομίζω ότι οι πιο σημαντικές κατευθύνσεις έρευνας θα έπρεπε να οργανωθούν με βάση τα ακόλουθα σημεία.

1. Χρειάζεται να μελετήσουμε τους περιθωριακούς με ιστορικό, δηλαδή, δυναμικό τρόπο. Ενδιαφέρει να εντοπίσουμε και να αναλύσουμε διαδικασίες μάλλον παρά καταστάσεις.

Η ιστορική πραγματικότητα παράγει φαινόμενα περιθωριοποίησης που μπορούν να οδηγήσουν είτε στον αποκλεισμό είτε στην επαναφορά της ή επανενσωμάτωση. Η περιθωριακότητα είναι μια κατάσταση ασταθής, εύθραστη και γενικά εφήμερη.

2. Πρέπει να αναρωτηθούμε τί, σ' αυτήν τη διαδικασία, είναι το πιο σημαντικό, η εξέλιξη των ιδίων των περιθωριακών ή του βλέμματος που η κοινωνία στρέφει πάνω τους. Ο J. Caro Baraja, λ.χ. στο βιβλίο του «Οι μάγισσες και ο κόσμος τους» σκέφτεται ότι αυτό που άλλαξε στο διάβα των αιώνων δεν είναι η μάγισσα αλλά ο περίγυρός της. Αφού ο κόσμος που την περιβάλλει είναι διαφορετικός, φαίνεται πως η στάση της μάγισσας θα έπρεπε να είναι επίσης διαφορετική. Στην πραγματικότητα, όσο εξακολουθεί να υπάρχει, η μορφή αυτή παραμένει απαράλλαχτη. Ο J.C. Schmitt, μελετώντας τις beguines και τους Beghards (είδος αιρετικών/περιπλανώμενων) από τον 13ο ως τον 15ο αιώνα, δεν τους βλέπει να αλλάζουν τόσο, ενώ τα ιδεολογικά θεμέλια της καχυποψίας που τους δείχνουν η Εκκλησία και η Κοινωνία περνούν από την κατηγορία για αίρεση στην κατηγορία για τεμπελιά καθώς τους εξομιλούν με τους αρτιμελείς ζητιάνους.

3. Ποια είναι η ιδεολογική δικαιολόγιση της περιθωριοποίησης ή του αποκλεισμού; Μόνο η αποσαφήνιση αυτών των κινήτρων θα επιτρέψει να καθορίσουμε την περιοχή της περιθωριακότητας αντί να την συλλάβουμε σαν χωνευτήρι έτεροκλητων φαινομένων, και να σχεδιάσουμε μια τυπολογία των περιθωριακών. Γύρω από τις ιδέες της ιερής κοινότητας, της αγνότητας, της ομαλότητας αρθρώνται οι κρίσεις που παράγουν την καχυποψία, την άρνηση ή τον αποκλεισμό. Αυτές όμως οι ιδέες πρέπει να προσδιοριστούν στην ιδεολογική και κοινωνιολογική συνάφεια της μεσαιωνικής Δύσης. Έτσι η μεσαιωνι-

κή αντίληψη της ιερής κοινότητας είναι η εκκλησία που περιλαμβάνει κληρικούς και λαϊκούς —και που εξελίσσεται— (η μη συμμόρφωση τείνει στην αίρεση), η αγνότητα στηρίζεται σε μια πίστη στην ακατάλυτη ένωση του σώματος και της ψυχής και στον ρόλο υλικού δείκτη που επωμίζεται το σώμα, έκφραση της ψυχής (η λέπτρα είναι το σημάδι της αμαρτίας), η ομαλότητα καθορίζεται από την αφομοίωση της φύσης προ το θείο και από την μανιχαϊκή άρνηση του μεικτού (πώς μπορεί κανείς να είναι μισός κληρικός μισός λαϊκός όπως οι Beguines και οι Beghards, μισός ζώο και μισός άνθρωπος, όπως ορισμένα τέρατα ή ο άγριος);).

I.— Τυπολογία της Περιθωριακότητας.

Χωρίς να υπάρχουν σαφή όρια ανάμεσα στις παρακάτω κατηγορίες και με δεδομένο ότι οι διαδικασίες περιθωριοποίησης μεταβέτουν άτομα και ομάδες από μια κατηγορία σε μιαν άλλη μπορούμε να διακρίνουμε:

- Τους αποκλεισμένους ή προορισμένους να αποκλειστούν. Είναι οι εγκληματίες (κλέφτες και ληστές), οι αλήτες, οι ξένοι, οι πόρνες, οι αυτόχθιερες, οι αιρετικοί.
- Τους υποτιμημένους: τα «άτιμα» επαγγέλματα όπως οι χασάπηδες, οι βαφείς, οι μισθοφόροι, κλπ., οι άρρωστοι, οι ανάπτηροι και οι φτωχοί, οι γυναίκες, τα παιδιά, οι γέροι, τα εξώγαμα.
- Τους περιθωριακούς με την καθαυτό εύνοια: τους ξεπεσμένους κοινωνικά (λ.χ. τους φτωχούς ιππότες), τους τρελούς, τους ζητιάνους, τους τοκογλύφους (οι τελευταίοι πλησιάζουν τους αποκλεισμένους).
- Τους φανταστικούς περιθωριακούς: τα γεωγραφικά θαύματα, τα τέρατα (που ορίστηκαν από τον Bruno Roy, «Όψεις της περιθωριακότητας στον Μεσαίωνα», σελ. 71 σαν οι εξωγήινοι του Μεσαίωνα), ο άγριος.

II.— Οι ιδεολογικές βάσεις της Περιθωριακότητας.

Μιλώντας γενικά, το ζήτημα είναι να ελεγχθούν ή να αποκλεισθούν εκείνοι που φαίνεται να αντιπροσωπεύουν ένα κίνδυνο για την «ιερή Κοινότητα».

Αυτή η Κοινότητα είναι μια Χριστιανοσύνη κλειστή παρά τις αποστολικές κινήσεις. Ζει σε μια ατμόσφαιρα υλικής και πνευματικής αβεβαιότητας που αποβλέπει στην απλή αναπαραγωγή και αντιμετωπίζει καχύποπτα όλους αυτούς που, συνειδητά ή ασυνείδητα, μοιάζουν ν' απειλούν αυτή την εύθραυστη ισορροπία. Αυτή η ανασφάλεια γεννά μια μανιχαϊστική σκέψη που δεν κοπιάζει με αποχρώσεις, και αξιολογικούς δισταγμούς, και καταδικάζει τις ενδιάμεσες καταστάσεις με μιαν αιταρχικότητα που ιεροποιεί τις «αρχές» (auctoritates) και με μιαν αισθηση της ιεραρχίας που θεωρεί κάθε απόπειρα διαφυγής από τις καταστάσεις που καθορίζει η γέννηση, αμάρτημα ενάντια στην τάξη που θέλησε ο Θεός. Στους περιθωριακούς δρα ο εχθρός του ανθρώπινου γένους, ο διάβολος. Σε περιπτώσεις αφροσύνης ή δυστυχήματος, ένα σημαντικό μέρος της Κοινωνίας σπρώχνεται στην περιθωριακότητα: τη ζητιανιά, την αλητεία ή το έγκλημα. Η μεσαιωνική κοινωνία λόγω των οικονομικών κοινωνικών και ιδεολογικών δομών της είναι μια με γάλη παραγωγής περιθωριακών.

Αυτός ο φόβος των επικίνδυνων ατόμων ή ομάδων κρυσταλλωνόταν γύρω από κάποιες εμμονές.

α) *Την θρησκεία*, αυτό που διεύρυνε το χώρο της αίρεσης και έκανε τους αιρετικούς περιθωριακούς και ακόμη περισσότερο κατ' εξοχήν αποκλεισμένους.

ΣΤΗ ΔΥΣΗ

β) Την αρρώστια και το σώμα, τόπο ενσάρκωσης του αμαρτήματος, αυτό που μεταμορφώνει αυτόματα σε φτωχούς τους ανάπτηρους και τους αρρώστους, κάνει τους λεπρούς ζωντανές εικόνες της αμαρτίας, οδηγεί τις πόρνες σε αυστηρές καταδίκες.

γ) Την ταυτότητα, απ' όπου η φοβία απέναντι στους εβραίους και τους ξένους.

δ) Την απόρριψη εκείνου που εμφανίζεται ενάντια στη φύση: σοδομίτες, τέρατα.

ε) Η ανάγκη φυσικής και κοινωνικής σταθερότητας. Απ' όπου και η καταδίκη των αλητών, των περιπλανωμένων, των ανέστιων ανθρώπων, των ατόμων που καταλύουν οπουδήποτε και ακόμη των έκπτωτων και παρακμασμένων.

ζ) Την εργασία που αφού περιφρονήθηκε σαν συνέπεια του προπατορικού αμαρτήματος, αποκαταστάθηκε και γίνεται μια από τις αξίες μιας κοινωνίας που ρίχνεται στην οικονομική ανάπτυξη και, από τον 13ο αιώνα, οι εκφράσεις τεμπέλης και αρτιμελής ζητιάνος γίνονται προσβλητικές ετικέττες που κολλούν σε ορισμένους περιθωριακούς. Βλέπουμε απ' αυτό το τελευταίο παράδειγμα ότι υπάρχει μια συγκυρία της μεσαιωνικής περιθωριακότητας: αύξηση ή μείωση του αριθμού των φτωχών και ζητιάνων, περιστασιακή επικράτηση εκείνου ή του άλλου τύπου περιθωριακών, αλλαγή των κριτηρίων περιθωριακότητας και των διαδικασιών περιθωριοποίησης.

Μια σημαντική κίνηση προς την κατεύθυνση της επανένταξης μπορεί να παρατηρηθεί στον 13ο αιώνα σχετικά με επαγγέλματα θεμιτά και αθέμιτα. Αυτά αποκαλύπτουν ορισμένα από τα θεμελιακά ταμπού της μεσαιωνικής κοινωνίας: το ταμπού του αίματος (που περιθωριοποιεί ακόμη και τους στρατιώτες), ακαθαρσίας (σημάδι μιασμάτων) που καταδικάζει τους βαφείς, τους μαγείρους, τις πλύστρες. Όμως, από το δεύτερο μισό του 12ου αιώνα αρχίζει να διαγράφεται μια κίνηση που σε λίγο διευρύνεται, συγχωρεί και τέλος αποκαθιστά ένα μεγάλο αριθμό επαγγελμάτων που ήταν μέχρι τότε πρόστυχα. Ταυτόχρονα το εκείθεν υποδέχεται ένα όλο και μεγαλύτερο αριθμό περιθωριακών. Αν οι αποκλεισμένοι είναι πιθανή λεία της κόλασης, το καθαρτήριο που θριαμβεύει κατά τον 13ο αιώνα είναι ένας μεγάλος μηχανισμός αφομοίωσης περιθωριακών, συμπεριλαμβανομένων των τοκογλύφων.

III.— Οι διαδικασίες περιθωριοποίησης και αποκλεισμού.

Αυτές οι διαδικασίες που περιλαμβάνουν τους χαρακτηρισμούς, τα σημάδια, τις χειρονομίες, τις τελετουργίες δεν έχουν μελετηθεί αρκετά.

α) Οι χαρακτηρισμοί

Γνωρίζουμε αρκετά καλά τα περιθωριοποιητικά ή υποτιμητικά ονόματα που επιβάλλονταν στους αιρετικούς. Μια ακριβής μελέτη των ονομάτων ζώων με τα οποία μασκαρέύουν τους περιθωριακούς και τους αποκλεισμένους θα ήταν ειδναφέροντα (για τους αιρετικούς: λ.χ. αλεπού, λύκος, ερπετό, πίθηκος, αράχνη). Ο B. Geremek, μελετώντας τις βρισιές με τις οποίες αντιμετωπίζουν τους περιθωριακούς στην Γαλλία του 15ου αιώνα, σημειώνει λωποδύτης, ρουφιάνος, τιποτένιος, ληστής, αλήτης, ακόλαστος, νταβατζής και για τις γυναίκες τα αντίστοιχα.

β) Τα σημεία.

Αυτά τα σημεία είναι είτε σημεία διαμαρτυρίας και πρόκλησης που εκθέτουν εκούσια οι ίδιοι οι περιθωριακοί είτε ανεπιθύμητα σημεία, σημεία που τους δυσφημίζουν και επιβάλλονται στους περιθωριακούς και τους αποκλεισμένους.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ

Ανάμεσα στα πρώτα σημειώνουμε τα φαρδιά και μάλιστα άθλια και κουρελιασμένα ρούχα. Ένα τάγμα ζητιάνων που θα διαλυθεί από τη δεύτερη σύνοδο της Λυών το 1274 ονομαζόταν τάγμα των «σακουλοφόρων» από τα ρούχα σε σχήμα σάκου που φορούσαν, και τάγμα μακρυμάλληδων και γενειοφόρων. Ανάμεσα στα διακριτικά και δυσφημιστικά σημάδια γνωρίζουμε τις διαπομπεύσεις, που επέβαλαν στους Εβραίους, τους λεπρούς κλπ. Σ' ορισμένους μετανοημένους αιρετικούς τον 14ο αιώνα, επέβαλαν να φορούν δυο σταυρούς έναν μπροστά, τον άλλο πίσω.

γ) Οι χειρονομίες

Αυτές των περιθωριακών —και κυρίως των αιρετικών— κατασκοπεύονται και σημειώνονται με φροντίδα από τους φορείς της επίσημης ιδεολογίας. Τα εγχειρίδια για εξεταστές και οι διαδικασίες εξέτασης αναφέρουν λεπτομερειακά τις χειρονομίες προσευχής, χαιρετισμού, κλπ., των αιρετικών. Υπάρχει μια γλώσσα χειρονομιών του αιρετικού, του κλέφτη, του ζητιάνου, του άγριου, της γυναίκας, που είναι ένα μέσο να τους εντοπίζουν και να τους απομονώνουν.

δ) Τελετές και τελετουργίες

Η δημόσια έκθεση και εκτέλεση των εγκληματιών δίνουν ευκαιρία για τελετές που είναι μια από τις ύποπτες ηδονές της μεσαιωνικής κοινωνίας. Η καταδίκη ή η επανασυμφιλίωση με τους αιρετικούς δίνει επίσης ευκαιρία για συγκεκριμένες τελετουργίες αποκλεισμού.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι τιμωρίες που επιβάλλονται τους περιθωριακούς συμβολίζουν ιδιαίτερα τον αποκλεισμό που αυτοί γίνονται θύματά του: εντοιχισμός των αιρετικών, εγκλεισμός σε τάφους των λεπρών.

Συμπέρασμα

O Michel Mollat, υπογραμμίζοντας «την εσωτερική αντίφαση» της μεσαιωνικής αγαθοεργίας, αναφέρει ένα απόσπασμα από το «Βίο του Αγίου Eloī» όπου διαβάζουμε: «Ο Θεός θα μπορούσε να κάνει όλους τους ανθρώπους πλούσιους, θέλησε όμως να υπάρχουν φτωχοί σ' αυτόν τον κόσμο, ώστε οι πλούσιοι να έχουν μια ευκαιρία να εξαγοράσουν τα αμαρτήματά τους.»

Σε μια κοινωνία εγκλωβισμένη ανάμεσα στο φόβο της ιδεολογικής μόλυνσης και τον δισταγμό να αποκλείσει εκείνους που μπορούν ίσως να συμβάλλουν παράδοξα στην Σωτηρία των αγνών, εκείνο που προέξαρχε είναι μια αμφίθυμη στάση απέναντι στους περιθωριακούς. Η μεσαιωνική Χριστιανόσύνη «μοιάζει να τους αποστρέφεται και να τους θαυμάζει ταυτόχρονα, τους φοβάται με ένα μείγμα έλξης και φρίκης. Τους κρατά σε απόσταση, αλλά ορίζει αυτήν την απόσταση αρκετά κοντινή ώστε να τους έχει του χεριού της. Αυτό που ονομάζει αγαθοεργία απέναντι τους μοιάζει με τη στάση της γάτας που παιζεί με το ποντίκι. Εξού και οι καταυλισμοί των λεπρών που οφείλουν να βρίσκονται «σε απόσταση βολής» ώστε η «αδελφική αγαθοεργία» να μπορεί να ασκηθεί απέναντι στους λεπρούς. Η μεσαιωνική κοινωνία έχει ανάγκη απ' αυτούς τους παρίες που είναι παραμερισμένοι εφόσον είναι επικίνδυνοι αλλά και ορατοί, γιατί μέσα από τις φροντίδες που τους προσφέρει, δίνει στον εαυτό τους ήσυχη συνείδηση και ακόμη περισσότερο προβάλλει και καθηλώνει πάνω τους όλα τα κακά που απομακρύνει από τον εαυτό της.

Το κείμενο αυτό προέρχεται από τη συλλογή «Οι περιθωριακοί και οι αποκλεισμένοι στην ιστορία» (U.G.E., 1979, Παρίσι).

Έχουν παραληφθεί οι πολυάριθμες βιβλιογραφικές παραπομπές που μπορεί κανείς να βρει στη γαλλική έκδοση.

Την επιλογή και μετάφραση του κειμένου έκανε ο Μ.Κ.

Χωρίς να υπάρξει κάποια κίνηση αμφισβήτησης, όπως έγινε κάποτε στην ευρώπη, ο ψυχιατρικός θεσμός στην Ελλάδα, αρχίζει να μετασχηματίζεται στη διάρκεια της δεκαετίας του '50. Το ίδρυμα αρχίζει πια, προς ανακούφιση των ψυχιατρών, να διαμορφώνεται και να οργανώνεται σαν νοσοκομείο, που σκοπό έχει την θεραπεία της τρέλας σύμφωνα με τις επιταγές της θετικιστικής ψυχιατρικής. Προς αυτή τη κατεύθυνση της μεταρρύθμισης, η κρατική επέμβαση δεν περιορίζεται μόνο σε νομοθετικές διατάξεις αλλά κινέται επί πλέον σ' ένα επίπεδο διοικητικής και οργανωτικής αναδιάρθρωσης, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό του νοσοκομείου. Ακόμα και το γεγονός της τοποθέτησης διοικητικής διεύθυνσης αυτό έχει σαν αποτέλεσμα: να καθορίζει και τα ιατρικά πλαίσια, μέσα στα οποία θα κινηθεί η ψυχιατρική πραχτική.

Τα τέσσερα βασικά σημεία, που χαρακτηρίζουν αυτή την περίοδο και την επικράτηση της ψυχιατρικής εξουσίας, είναι τα ακόλουθα: α) η έκδοση ειδικών νόμων αναμόρφωσης ξεχωριστά για κάθε νοσοκομείο. Οι νόμοι αυτοί προβλέπουν την ανακατάταξη των διαιρόφρων υπηρεσιών από τη μια και από την άλλη την δημιουργία νέων δηλ. τη δημιουργία παραψυχιατρικών κλάδων καθώς και ιατρικών υπηρεσιών στο εσωτερικό του νοσοκομείου. β) η εισαγωγή των ψυχοφαρμάκων στην ψυχιατρική πραχτική και η ταγεία και καθολική επικράτηση της φαρμακοθεραπείας σε όλες τις κατηγορίες της ψυχιατρικής ταξινόμησης. γ) η δημιουργία εξωνοσοκομειακών υπηρεσιών στην προσπτική μιας βαθμιαίας εδραίωσης κλάδων ψυχικής υγειεινής. δ) η καθιέρωση ερευνητικών εργασιών στον τομέα της νευρολογίας και της ψυχιατρικής.

Έτσι, με την έκδοση νόμων, ξεχωρίστων για κάθε νοσοκομείο, που παίρνουν υπόψη την πραγματικότητα κάθε νοσοκομείου, γίνεται δυνατή η εφαρμογή τους σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η καθολική γρήγορη της φαρμακοθεραπείας σε όλες ανεξαιρέτως τις διαγνωστικές ταξινομήσεις της «ψυχικής νόσου», δημιουργεί τώρα καινούριες μορφές και εικόνες στον εσωτερικό κόσμο του ιδρύματος. Ο οδοστρωτήρας των ψυχοφαρμάκων, δίπλα στις ήδη χρησιμοποιούμενες (θεραπευτικές) τεχνικές (ψυχοχειρουργική, ινσουλίνη, ηλεκτροσπασμοθεραπεία, πυρετοθεραπεία) αλλάζει και το ρυθμό των εξόδων από το νοσοκομείο, κάνοντας τώρα πιο συχνή την έξοδο των αρρώστων από ότι παλιότερα. Οι εξωτερικές υπηρεσίες που δεν είναι άλλες από τα εξωτερικά ψυχιατρικά ιατρεία και τους ψυχιατροπαιδαγωγικούς σταθμούς, θ' αρχίσουν να λειτουργούν δέκα χρόνια αργότερα, από το '65-67 και ύστερα. Στην πραγματικότητα τα κέντρα αυτά, ελάχιστα στον αριθμό δεν νοούνται σαν δομές μιας τυχόν ψυχιατρικής του τομέα αλλά αποτελούν τον προθύλαιμα εισαγωγής των αρρώστων στο ίδρυμα και βρίσκονται σε άμεση σύνδεση με το ψ.ν. στο οποίο ανήκουν. Απέχουν ακόμα και σήμερα πολύ από το επίπεδο να λειτουργούν στα πλαίσια μιας προληπτική ψυχιατρικής. Επίσης στην ίδια περίοδο, αρχίζει να λειτουργεί περισσότερο τυπικά παρά πραγματικά, και ο θεσμός των Αδελφών Επισκεπτρών για την κατοίκων μετανοσοκομειακή παρακολούθηση τους άρρωστους. Τέλος η επιστημονική έρευνα που εγκαινιάζεται εκφράζεται θε-

Ανοδος της ψυχιατρικής εξουσίας Το μεταπολεμικό ψυχιατρικό νοσοκομείο

ΙΑΤΡΕΙΑ

ΨΥΧΗ

σικά με τη δημιουργία της Επιστημονικής Ένωσης σε κάθε ψ.ν. Ενοείται ότι τα ανεξάντλητα πειραματόζωα τ' αποτελούσαν οι άρρωστοι, θύματα της απόλυτης εξουσίας του ερευνητή-ψυχιατρου.

Βέβαια για να γίνει δυνατή αυτή η μεταρρύθμιση του Άσυλου σε ψυχιατρικό νοσοκομείο, μια από τις απαραίτητες προϋποθέσεις ήταν να ολοκληρωθεί ο σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στους τρελαύς και τους ποινικούς, που από την αρχή της πολιτικής της εγκάθιερης συνέχιζαν να συγχέονται μαζί. Ιδιαίτερα μετά τους χρόνους του Β' παγκ. πολέμου, όπου ο αριθμός των έγκλειστων στα ψυχιατρεία αυξήθηκε απότομα, στο Δαφνί η κατάσταση γινόταν ολόενα αφόρητη και ασφυκτική. Κάθε κρεβάτι, κι οπότε αυτό υπήρχε, φιλοξενούσε στα παγωμένα του σίδερα τουλάχιστον από δύο άρρωστους. Μια πρώτη εκπένωση των υπεράριθμων γίνεται το 1933, όταν ένας μεγάλος αριθμός απ' αυτούς εξορίστηκε στο νησί Σαλαμίνα, απέναντι από τον Πειραιά. Εκεί στις εγκαταστάσεις κάποιου λοιμοκαθαρτήριου του περασμένου αιώνα, πετάχτηκαν οι άζητοι, τα λεγόμενα «φυτά», οι ιδρυματοποιημένοι από χρόνια πολλά, οι μη «έχοντες ελπίδαν σωτηρία».

Οι παραπάνω παράγοντες είναι που καθορίζουν τα πλαίσια της αναπροσαρμογής της ψυχιατρικής εξουσίας, και ταυτόχρονα την άνοδο της. Αφήνοντας κατά μέρος το Ασυλικό παρελθόν, όπως το περιγράψαμε προηγουμένων, ο ψυχιατρικός θεσμός παίρνει οριστικά τη μορφή του ψ.ν., μορφή που διατηρείται ακόμη μέχρι σήμερα, έναν αιώνα μετά τη γένεση του θεσμού της εγκάθιερης. Το σημείο τομής στην ιστορία των ψυχιατρικών θεσμών στην Ελλάδα. Στη διάρκεια της περιόδου αυτής ολοκληρώνεται και η ιατρικοποίηση της τρέλλας. Αυτή, πέρα από το θεωρητικό επίπεδο, τώρα πραγματώνεται και στο επίπεδο της ψυχιατρικής πραχτικής. Είναι η περίοδος που κύριαρχει η θετικιστική ψυχιατρική και η άποψη περί οργανογένεσης όσο αφορά τη γενεσιονάργο αιτία της τρέλλας. Κι όλα αυτά, τον ίδιο καιρό που η μεταπολεμική δυτική κοινωνία προσανατολίζεται ήδη στην καθιέρωση της ψυχιατρικής του τομέα ή της κοινωνικής ψυχιατρικής όσον αφορά το μοντέλο οργάνωσης ψυχικής υγειεινής και στην καθιέρωση της θεραπευτικής κοινότητας όσον αφορά το θεραπευτικό μοντέλο που υιοθετεί.

Στις 18/5/1955 με Βασιλικό διάταγμα δημοσιεύεται ο ψυχιατρικός νόμος «περί αναμορφώσεως των Οργανισμών του Δημόσιου Ψυχιατρείου Αθηνών». Μ' αυτόν το ίδρυμα μετωνομάζεται σε Γενικό Νευροψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθηνών (ΓΝΝΑ), ο «Άγιος Γεράσιμος». Το άρθρο 2 του νόμου αναφέρει το σκοπό του νοσοκομείου: «...α) η εν αυτώ ιατρική και νοσηλευτική περίθαλψις των ψυχικών εν γένει νοσούντων, ψυχωσικών, νευρωσικών, επιληπτικών, τοξικομανών και αλκοολικών, βαρέων ανωμάλων, καθυστερημένων διανοητικών ατόμων και εξ ζεινων νευρολογικών νόσων πασχόντων β) η εξυπηρέτησης της προληπτικής ψυχιατρικής αντιλήψεως και η προέκτασης της κοινωνικής μερίμνης εις τον τομέαν της ψυχικής υγειεινής δι' εξωτερικών προσώπων ιατρείων και συμβολευτικού ιατροπαθογνοικού σταθμού γ) η παρακολούθησης

της ψυχικής υγείας των εξαρχομένων του ιδρύματος ασθενών και επαγγελματική αποκατάστασης αυτών». Σ' ένα από τα επόμενα άρθρα του νόμου (άρθρο 5) αναφέρεται η διαδικασία που ακολουθείται στην εφαρμογή της επιστημονικής έρευνας: «Διά την εφαρμογήν εις τους ασθενείς πυρετοθεραπείας, σπασμοθεραπείας, κωματοθεραπείας και ψυχοχειρουργικής, απαιτείται εγγράφος συγκατάθεσης του ιδίου ή των συγγενών του. Προκειμένου περί των προσκομιζομένων υπό των Αρχών και εισερχομένων, η συγκατάθεση αύτη θεωρείται ως παραχθείσα διά της ειδόσου του ασθενούς» Γι' αυτούς λοιπόν που στέλλει στο ίδρυμα η αστυνομία δεν χρειάζεται καμμιά συγκατάθεση. Για αυτούς πάλι που εισήλθαν εκουσίως, αν αρνηθούν την συγκατάθεση, διώχνονται εκβιαστικά, σύμφωνα με τις επόμενες διατάξεις του ίδιου νόμου.

Με τον ίδιο νόμο αρχίζει και η αναδιάρθρωση των υπηρεσιών στο εσωτερικό του νοσοκομείου, που θα του καθορίσουν την εσωτερική του λειτουργία σε ιατρική βάση με την καθιέρωση των παραψυχιατρικών κλάδων. Ένα χρόνο μετά, ιδρύεται η Επιστημονική Ένωση του νοσοκομείου με στόχο τις έρευνες προς την ανάπτυξη της ψυχιατρικής επιστήμης. Αργότερα ιδρύεται η υπηρεσία της Εργασιοθεραπείας στα πλαίσια της οποίας αναπτύχθηκαν συν τω χρόνω ορισμένα τυμάτα, όπως το χειροτεχνικό, το βιοτεχνικό, το αγροτικό, το τυπογραφικό. Ακόμα καθιέρωνται ο θεσμός της κοινωνικής λειτουργού και τέλος ιδρύεται το Ψυχολογικό Εργαστήριο, που για χρόνια πολλά δεν θα λειτουργήσει, στην πράξη.

Ήδη στο εσωτερικό του νοσοκομείου οι κτιριακές εγκαταστάσεις ολοκληρώνονται. Το '58 αναδιαρρυθμίζονται το 40 και 50 περίπτερο, το '59 εγκαινιάζεται η ίδρυση της Ε' ψυχιατρικής κλινικής και το '59 της ΣΤ' ψ.κ. και λίγο αργότερα η Ζ.ψ.κ. Το '61 το τμήμα Τοξικομάνων που σ' αυτό ενσωματώνεται επίσης το τμήμα Γηπόδικων-Καταδίκων. Τέλος το '64 γίνεται η ανέγερση του 14ου Περίπτερου με δαπάνες της Παγκόσμιας Οργάνωσης Εκδηλησιών.

Δέκα χρόνια μετά, ένας νέος νόμος του '65 (Β/Δ/784/21/10/65) συμπληρώνει τη μεταρρυθμιστική διαδικασία. Αλλάζει για μια ακόμα φορά η ονομασία του Ψυχιατρείου Αθηνών και ονομάζεται Κρατικό Θεραπευτήριο Ψυχικών Παθήσεων Αθηνών (Κ.Θ.Ψ.Π.Α.), ονομασία που διατηρείται μέχρι σήμερα. Τον ίδιο χρόνο (65) ιδρύεται το Τμήμα Χρονίων Πασχόντων σε ξεχωριστή Μονάδα, για την συγκέντρωση όλων των Χρόνων και Ιδρυματοποιημένων αρρώστων. Το '67 κτίζεται το 15ο Περίπτερο, το '69 το 16ο, το '71 το 17ο, το '72 το 18ο και η αίθουσα Ψυχαγωγίας, ονομαζόμενη «Χαρά». Τέλος το '73 τίθεται σε λειτουργία το κτίριο της Παιδοψυχιατρικής Μονάδας.

Ανάλογες μεταρρυθμίσεις γί

κης. Η ιατρική υπηρεσία περιλαμβάνει 4 ψυχιατρικές κλινικές, μια πανεπιστημιακή, μια παθολογική, μια χειρουργική και επί πλέον τα ιατρικά εργαστήρια: αστινολογικό, μικροβιολογικό, βιοχημικό, ηλεκτροεγκεφαλογραφικό, οδοντιατρικό και ψυχολογικό. Τέλος συμπληρώνουν την εσωτερική οργάνωση οι παραϊατρικές υπηρεσίες: νοσηλευτική, φαρμακευτική, κοινωνική, εργασιοθεραπείας, βοηθητική.

Όμως για να πετύχει μια τέτοια μεταρρύθμιση ήταν αναγκαία, ταυλάχιστον για τα μεγάλα ψυχιατρεία, αυτά των Αθηνών και Θεσ/νύκης, να διωχθεί ένας αριθμός από τους ήδη χρόνιους και ιδρυματοποιημένους άρρωστους. Έτσι το 1958 ιδρύεται η Αποικία Ψυχοπαθών Λέρου, η οποία από τότε μέχρι σήμερα χρησιμεύει σαν φίλτρο αποσυμφόρησης των υπόλοιπων ψυχιατρείων. Εγκατεστημένη σε παλιούς ιταλικούς στρατώνες από τον πόλεμο άρχισε αμέσως, να λειτουργεί με τους 600 πρώτους αρρώστους, που μετέφερθηκαν εκεί μ' ένα αρματαγωγό. Η επίσημη γνωμάτευση τους θεώρησε «στάσιμο χρόνιο υλικό». Οι περισσότεροι είχαν καρφίτσωμένο έναν αριθμό για να αναγνωρίζονται, μια και τα ονόματά τους είχαν ξεχαστεί. Αποτελούσαν τους λεγόμενους αζήτητους. Σήμερα έχει φθάσει νάχει 2000 άντρες και γυναίκες και 300 παιδιά. «Εύκοσι χρόνια τώρα γίνονται κάθε τόσο εκκαθαρίσεις στα άλλα ψυχιατρεία της

χώρας. Κι αυτούς που είναι οι πιο φτωχοί, αυτούς που δεν νοιάζεται κανείς να τους δει, αυτούς που τους βούλιαξαν τόσο βαθεία στην αρρώστια, που κανείς δεν είχε τη δύναμη να τους αντιμετωπίσει: θεραπευτικά», αυτούς που δεν είχαν στον ήλιο μοίρα, τους στέλνουν στην Λέρο, τραγικό φορτίο σε τραγικά καράβια, να πεθαίνουν εκεί μέσα στο Αιγαίο, στον ήλιο, στη βρωμιά. Λένε ότι όταν ετοιμάζεται αποστολή για τη Λέρο, στο Δαφνί οι άρρωστοι αγριεύονται, παθαίνουν κρίσεις. Η Λέρος είναι το τέρμα. Το μόνο σημαντικό που θα συμβεί στον τρόφιμο του Άσυλου θάνατος του».

Καμιά κεντρική θέρμανση, με σπασμένα τζάμια, πολλοί απ' αυτούς είναι γυμνοί στο μεγαλύτερο διάστημα του χρόνου και τα κρεβάτια όχι μόνο κολλητά τόνα δίπλα στο άλλο, αλλά και το ένα πάνω στο άλλο. Με διάχυτο το φόρο των αποδράσεων, η βία και η αντίσταση του άρρωστου αντιμετωπίζεται με τις αλυσίδες και το βούρδουλα. Η Ελληνική νομοθεσία και η αγριότητα της ελληνικής κοινωνίας απέναντι σε τόσο βαρειά στιγματισμένους είναι τέτοια που οι δύο ψυχίατροι του Άσυλου προτιμάν οτιδήποτε άλλο από το να δώσουν άδεια εξόδου σε ασθενή. Και το σπάνιο προνόμιο της βόλτας στο νησί το Σάββατο είναι τόσο θλιβερό, όταν οι περισσότεροι καφεντζήδες δεν τους θέλουν στα μαγαζιά τους, όταν δηλ. παίζουν το παλιό ρόλο του

τρελλού του χωριού χωρίς τα θετικά στοιχεία που είχε αυτός, γιατί είναι ξένοι. Το τίμημα της ζωής πλαί και χάρη σ' αυτό το Άσυλο-νεκροταφείο το πληρώνουν βέβαια και οι ίδιοι οι ντόπιοι. Η τρέλλα, η καταπίσηση και η εξαθλίωση αφήνουν παράξενα κατακάθια στη δυκιά τους ύπαρξη. Όσο Largactil καταναλώνεται στο νοσοκομείο, άλλο τόσο Stendol καταναλώνεται από το ντόπιο πληθυσμό (4000 κάτοικοι).

Η Αποικία Ψυχοπαθών Λέρου, θυμίζει περισσότερο το νησί του Διαβόλου. Μ' αυτήν μπόρεσε το Ελληνικό ψυχιατρικό νοσοκομείο να ξεκύψει από το Άσυλο παρελθόν, δημιουργώντας ένα άλλο άσυλο νεκτροταφείο. Σ' αυτό, μέγρι σήμερα, κάθε ψυχιατρείο στέλνει κάθε χρόνο κι από ένα «δέμα» σφιχτά δεμένο, σφιχτά κλειστό, αρρώστων.

Σήμερα το Κρατικό Θεραπευτήριο Ψυχικών Παθήσεων Αθηνών ή αλλιώς Δαφνί στη καθομιλαμένη είναι το μεγαλύτερο ψυχιατρείο στην Ελλάδα. Καλύπτει έκταση 550 στρεμμάτων και αποτελείται από 21 Περίπτερα. Ο αριθμός των αρρώστων φθάνει τους 3000 αρρώστους, με δύναμη κλινών 2700 κρεβάτια και το προσωπικό στο σύνολο του, φθάνει τους 800 υπαλλήλους. Η δομή του και η εσωτερική του λειτουργία χρησιμεύει σαν πρότυπο για τα επαργιακά ψυχιατρεία. Αποτελείται βασικά από 7 υπηρεσίες: 1) την διοικητική 2) την ιατρική 3) την φαρμα-

κευτική-βιοχημική 4) νοσηλευτική 5) ειδική 6) τεχνική 7) βοηθητική. Στη διοικητική υπάγονται η διεύθυνση, η Γραμματεία, οι οικονομικές υπηρεσίες και το γραφείο ελέγχου. Η ιατρική υπηρεσία περιλαμβάνει 16 ψυχιατρικές κλινικές και ιατρικές, 5 εργαστήρια, 2 εξωτερικά ιατρεία, που λειτουργούν καθημερινά και το ιατρικό συμβούλιο αποτελούμενο από το ιατρικό προσωπικό, 90 γιατροί διαφόρων ειδικοτήτων. Στη νοσηλευτική υπάγονται οι νοσοκόμοι, των οποίων η πλειοψηφία είναι πρακτικοί. Τέλος στη βοηθητική υπηρεσία ανήκουν οι φύλακες ασφαλείας και το υπηρεσιακό προσωπικό. Το 30% των αρρώστων εργάζονται αυσταστικά χωρίς αμοιβή στα διάφορα τμήματα της εργασιοθεραπείας (χερδίζουν 150-200 δρχ. το μήνα!!!). Οι υπόλοιποι κυκλοφορούν «ελεύθεροι» στους θαλάμους ή στο προαύλιο, εκτός από τους «επικίνδυνους» που είναι κλειδωμένοι στα κλειστά περίπτερα ή στα απομονωτήρια.

Τον τελευταίο καιρό συστάθηκε μια «επιτροπή γιατρών για τα προβλήματα του ΚΘΨΠΑ» από το ιατρικό προσωπικό, όπου σ' ένα φυλάδιο που κυκλοφόρησε εντοπίζει τα κυριώτερα προβλήματα του νοσοκομείου σε τρεις κατηγορίες: α) σ' αυτά που αφορούν το χώρο διαμονής των αρρώστων β) στις συνθήκες διαβίωσης γ) στο προσωπικό. Σχετικά με το χώρο διαμονής: υπάρχουν κτίρια ακατάλληλα, με μεγάλη υγρασία, χωρίς καμιά απολύτως θέρμανση. Ορισμένα απ' αυτά έχουν κριθεί κατεδαφιστέα ενώ εξακολουθούν να νοσηλεύονται σ' αυτά άρρωστοι. Λίγα αποχωρητήρια και πιο λίγα ντους (ένα ντους αναλογεί σε 50 αρρώστους). Όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης: πολλοί άρρωστοι δεν έχουν καν τη δυνατότητα να έχουν κρεβάτι. Σε πολλά περίπτερα κοιμούνται κάτω ή ανά δύο. Δεν έχουν ντουλάπες, κομοδίνα. Δεν υπάρχουν χώροι αναμονής και ψυχαγωγίας των αρρώστων. Είναι υποχρεωμένοι να παραμένουν στο κρεβάτι τους ή στην τραπεζαρία συνεχώς. Για το προσωπικό σημειώνεται ότι υπάρχει παντελής έλλειψη ειδικευμένου ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού.

Και τελείωνει η έκθεση με τις εξής διαπιστώσεις και προτάσεις: «Θεωρούμε ότι η παρεχόμενη περιθαλψή στο νοσοκομείο μας απέχει πολύ από το να είναι αυσταστική στο σύνολό της. Η πορεία και η εξέλιξη της ψυχικής αρρώστειας επηρεάζεται από τις περιβαλλοντολογικές συνθήκες. Το ΚΘΨΠΑ έχει τα χαραχτηριστικά της Ασυλιακής λειτουργίας: α) μικρότερος αριθμός κρεβατιών από τους ασθενείς β) αδιάκριτη ανάμιξη όλων των παθήσεων γ) ανεπαρκής αριθμός γιατρών και προσωπικού δ) κατώτερες συνθήκες υγιεινής. Πιστεύουμε ότι αυτός ο τρόπος λειτουργίας των περιπτέρων μπορεί άμεσα να βελτιωθεί και προτείνουμε: 1) αύξηση του προσωπικού (ιατρικού, νοσηλευτικού, εργατοτεχνικού), 2) κτίσιμο τριών νέων περιπτέρων που θα έχει σαν αποτέλεσμα την αποσυμφόρηση των ήδη λειτουργούντων παθήσεων έτσι ώστε τα θεραπευτήρια αποτελέσματα να γίνουν περισσότερο αυσταστικά».

Σήμερα το κύριο χαραχτηριστικό του συστήματος παροχής ψυχιατρικών υπηρεσιών στην Ελλάδα είναι ο συγκρετωτισμός, που αντανακλάται επίσης σε όλα τα επί μέρους λειτουργικά στοιχεία. Το Ελληνικό ψυχιατρικό νοσοκομείο, κυρίαρχη μορφή του ψυχιατρικού θεσμού, έχει καθηλωθεί στο ασύλιο μοντέλο αντι-

μετώπισης της ψυχικής αρρώστειας. Ίδιο και απαράλαχτο στη δομή και οργάνωση και λειτουργία με ένα παραδοσιακό κλειστό νοσοκομείο, που επικρατούσε πριν μερικές δεκαετίες, στις περισσότερες δυτικές χώρες. Η βίαιη απαγωγή του αρρώστου από τον κοινωνικό του χώρο, η θεραπευτική του αντιμετώπιση με βιολογικές μεθόδους (ψυχοφάρμακα, κτλ.), ο εγκλεισμός και η απομόνωση του από τον εξωτερικό κόσμο μέσα στο αυταρχικό ίδρυμα, η εκμετάλλευση του μέσω της εργασιοθεραπείας, η λογοκρισία της αλληλογραφίας του αποτελούν ορισμένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του ασυλιακού τρόπου αντιμετώπισης της τρέλας στην Ελλάδα σήμερα. Η εσωτερική λειτουργία του ιδρύματος, που είναι κοινή τόσο για τις ιδιωτικές ψυχιατρικές κλινικές όσο και τα δημόσια ψυχιατρεία, στηρίζεται σ' ένα σύστημα βίας, καταπίεσης και «θεραπευτική» εξόντωσης. Ένα σύστημα που δεσπόζει σ' αυτό η αυτεπάγγελτη ιατρικο-ψυχιατρική εξουσία και που είλεσται προς μια διπλή κατεύθυνση: αυτήν από την κοινωνία προς το ψυχιατρείο και το αντίθετο, από το ψυχιατρείο προς την κοινωνία. Σ' αυτή τη διαδρομή, σ' αυτό το ταξίδι, όλοι, κανονικοί, τρέλοι, συγγενείς, γιατροί, φύλακες και δικαστές, παίζουν ο καθένας το ρόλο του. Άλλος του πρωταγωνιστή, άλλος του παθητικού, άλλος του παθητικοποιημένου αντικειμένου.

Όλα ξεκινούν από τις πρώτες ενδείξεις μιας συμπεριφοράς διαφορετικής από αυτήν του αποδεκτού μέσου όρου. Γρήγορα-γρήγορα ο μηχανισμός του στίγματος και της ετικέττας, που στο κέντρο του δεσπόζει η ιδεολογία της διαφοράς, τίθεται σε λειτουργία. Οι ετικέττες μοιράζονται απλώχερα από την ψυχιατρική ιδεολογία και το υποκείμενο αυτής της διαφοροποιημένης συμπεριφοράς και οντότητας οδηγείται — συχνά οικειοθελώς — σε κάποιο νευρολόγο-ψυχίατρο. Σε νευρολόγο-ψυχίατρο, καθ' ότι ο ψυχίατρος στην Ελλάδα είναι ταυτόχρονα και νευρολόγος, μιας και σε επίπεδο σπουδών η νευρολογία δεν έχει ακόμα χωριστεί από την ψυχιατρική σαν ξεχωριστές ειδικότητες. Όμως και για ένα άλλο λόγο. Γιατί η χρατούσα γενική αντίληψη όσον αφορά την ψυχική αρρώστεια είναι ότι αυτή έχει να κάνει με διαταραχές του εγκέφαλου και του νευρικού συστήματος. Κι αυτό όχι μόνο στους πολλούς της πλειοψηφούσας επίσημης ψυχιατρικής άποψης αλλά και στο επίπεδο του απλού κόσμου και της καθημερινής ιδεολογίας.

Ήδη, με την επίσκεψη σε κάποιο νευρολόγο-ψυχίατρο, που θα τον στείλλει, ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του σε ιδιωτική κλινική ή δημόσιο ψυχιατρείο, κλείνει η προϊδρυματική, φάση για τον άρρωστο. Τον περιμένει η επόμενη, η ιδρυματική, για να βγει ίσως απ' αυτήν, αγνώριστος, θεραπευμένος από τον (κακό δαίμονα). Η ζωή στο ελληνικό ψυχιατρείο είναι κάτι παραπάνω από καθημερινό βασανιστήριο, καλυμένο με τον ιατρικό μανδύα. Η εξαφάνιση κάθε ίχνους πρωσικότητας του αρρώστου αποτελεί τον θεραπευτικό σκοπό. Ο ίδιος άρρωστος, μετά από λίγο, μετατρέπεται σε ένα ζωντανό μηχανικό αντικείμενο, σ' ένα πειραματόζω ανθρώπινο στις ορέξεις του «επιστήμονα»-ψυχιάτρου. Αν ο γιατρός έχει γενικά μια ορισμένη εξουσία απέναντι στον άρρωστο, βλέποντας τον απλά σαν κομμάτια σάρκας και οστών, εκμεταλλεύμενος το μύθο της παντοδυναμίας

που του δίνει ο άρρωστος, ο ψυχίατρος απέναντι στον ψυχικά άρρωστο δικλέτει μια απόλυτη και αυτεπάγγελτη εξουσία, ωστόντος να τον ελέγχει ολοκληρωτικά. Είναι γεγονός, δεν δίνει καμιά σημασία στην οποιαδήποτε γνώμη του, όντας γενικά αποδεκτό, πως η γνώμη ενός τρελλού δεν λογαριάζεται.

Ο ασυλιακός τρόπος εσωτερικής λειτουργίας, η ιεραρχική δομή και ο σύμφυτος αυταρχισμός του Ελληνικού ψυχιατρείου στηρίζεται σε μια ομογενοποιημένη δύναμη, που την αποτελεί η αντικειμενική συμφωνία γιατρών-προσωπικού. Και οι δύο, μέρος ενός ολόκληρου μηχανισμού, έχοντας τη συγκατάθεση του κοινω-

σε όλα ανεξαιρέτως τα Ελληνικά ψυχιατρεία, θα αποτελέσει για όλη αυτή την περίοδο μέχρι σήμερα το θεραπευτικό μέσο πραγματοποίησης του ψυχιατρικού σκοπού. «Δυνάμεθα να είπωμεν ότι εις την κλινική εφημρύσθησαν όλαι αι σύγχρονοι μέθοδοι (και εκ των παλαιοτέρων εισέτι χρήσιμοι και αναγκαίαι κατά περιπτώσιν) με βάσιν την διά μειζόνων φαρμάκων... Ιδιαιτέρα έκφρασις εδόθη εις την χημειοθεραπεία των ψυχώσεων και την ηλεκτροσπασμοθεραπείαν...».

Στην καθημερινή του ζωή μέσα στη βία του κλειστού περίπτερου, στην αποχτηματική απράξια, στο αδιάκοπο πή-

νικού συνόλου και όντας υπεύθυνοι απέναντι σ' αυτό για την εφαρμογή μιας και μόνης κοινωνικής επιταγής, της θεραπείας και της επίβλεψης του τρέλλου, ενεργάν με τρόπο ομοιόμορφο και αλληλέγγυο — ο καθένας σύμφωνα με την ειδική του τεχνική. Όλοι, από το γιατρό και το νοσοκομείο μέχρι τους φύλακες, το διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό έχουν ένα κοινό αντικείμενο διαλειπτικό: τον άρρωστο, ένα κοινό στόχο: την ιδρυματοποίηση του, τη δημιουργία της ψυχιατρικής τρέλας (της τρέλας που δημιουργεί το ψ.ν.). Από την άλλη, η ψυχοφάρμακοθεραπεία, που υιοθετείται και που κατά βάσην χωρίς καμιά εξαίρεση εφαρμόζεται

γαινε-έλα στους θαλάμους ή στο προαύλιο, γρήγορα γίνεται αγνώριστος, η πρωταρχική του αντίσταση η επιθετικότητα μετατρέπεται σε παθητική αποδοχή. Το ξύλο, το δέσμῳ με λουριά, οι απειλές μαζί με τα χάπια και τα ηλεκτροσόλα αποτελούν την καθημερινή θεραπευτική βία. «Στο θάλαμο έψαχτε 30 χρεβάτια, αλλά όλο. Μας μεταχειρίζονται. Όλοι γενικώς μας μεταχειρίζονται. Μας δένουν με λουριά. Σου κάνουν μια ένεση και μετά ρεύμα, ηλεκτροσόλ. Δεν καταλαβαίνεις τίποτα, μετά σου έχουν σπάσει τα δόντια. Οι γιατροί είναι μόνο να σε βλέπουνε. Πηγαίνουμε στο γραφείο, δεν έρχονται στον θάλαμο. Μετά μπαίνουν οι νοσοκόμοι. Μας ξυπνάνε πολύ πρωί και όποιος δεν σηκώνεται, ένα κουβά στη μάύρη νερό. Μετά «εσύ στο πλυντήριο, εσύ τα μαγειρεία, εσύ στους καμπινέδες». Διατάζουν. Κι άμα χτυπήσει κανείς, σου λένε, άστονε τρελλός είναι αυτός. Και γιατί μας φοβερίζουν και μας χτυπάνε, ζώα είμαστε; Τη βλέπεις αυτή τη προϊσταμένη πως ουρλιάζει γιατί δεν έπλυνε καλά αυτή η άρρωστη; τώρα ποιος είναι τρελλός, εγώ ή αυτή;»

— «Είμαι 16 χρόνια δω πέρα, μάλισταν κάνει 20 ηλεκτροσόλ. Τώρα μας κάνουν ένεση αναισθησίας και δεν καταλαβαίνεις, παλιότερα μας τόκωναν ξύπνιοι. Σε δένουνε με λουριά στα πόδια και στα χέρια. Σου βάζουν αλοιφή στο κεφάλι και στο στόμα για να μη δαγκώσεις τη γλώσσα. Με το ρεύμα τραντάζεσαι ολόκληρος, σου σπάνε τα δόντια δες τα δικά μου είναι όλα σπασμένα».

— «Παίρνω 30 χάρτια τη μέρα επί 4 χρόνια».

- «Εδώ μέσα έχει ένα πρόγραμμα: μετά το φαΐ έχει χάπι, σου χρειάζεται ή όχι θα το πάρεις».
- «Εμείς κάνουμε όλες τις δουλειές. Εμείς οι ασθενείς, εμείς. Δουλεύω, με τα λεφτά δεν παίρνεις τίποτα. 150 δρχ. το μήνα. Δουλεύω όλο το πρώι μεριά σε όλα τα περίπτερα. Το μεσημέρι, δεν κοιμάμαι γιατί δεν μπορώ να κοιμηθώ το βράδυ. Και το απόγευμα πουχώ, ώρα θα θέλωνε να δουλεύω αλλά εγώ δεν πάω».
- «Δεν το πήρατε χαμπάρι; Αυτό εδώ είναι τρελλάδικο. Τρελλάδικο. Όλα απαγορεύονται, μόνο η εργασιοθεραπεία επιτρέπεται. Θάθελα νάζερα, όταν δουλεύεις έξω σου βάνουν ένσημα. Κι εγώ δουλεύω εδώ και υποχρεωτικά όλη μέρα. Γιατί δεν μου βάζουν ένσημα να πάρω αύριο μια σύνταξη».

Παραμένοντας καθ' όλο το διάστημα της παραμονής του στο ίδρυμα το αντικείμενο των αποφάσεων της ψυχιατρικής εξουσίας, έρχεται μετά από κάποιο καρό η στιγμή, αν είναι τυχερός, να ζήσει τα αδέξια προβλήματα της μεταδρυτικής φάσης. Αν είναι τυχερός και τον θέλει η οικογένεια του πίσω, γιατί στην αντίστη περίπτωση, σύμφωνα με το νόμο, μεταφέρεται στο περίπτερο Χρόνιων, απ' όπου στάνια βγαίνει κανείς. «Εις το Τμήμα Χρόνιων μεταφέρονται ωσαύτως και οι ασθενείς οι οικανώς βελτιωθέντες και οι δυνάμενοι, επί των οικείων, να εξέλθουν, οίτινες όμως δεν παραλαμβάνονται υπό των τελευταίων, παρά τας επιμόνους προς αυτούς πιέσεις και παρεναίσεις της κλινικής». Με την έξοδο του σημαδεύεται με ένα βασικό μειονέγχημα: την επικέττα του τρέλλου που θα βαραίνει σε όλη την ζωή. Ο ίδιος θ' αποτελεί ένα στίγμα γι' αυτόν και την οικογένειά του. Εάν τυχόν βρει δουλειά θα υπερεχεταλεύεται κι ακόμα θα είναι αντικείμενο διασκέδασης στη γειτονιά. Η οικογενειακή βία, η αγριότητα και το χαμηλό πολιτιστικό επίπεδο της ελληνικής κοινωνίας θα τον αναγκάσει να κάνει πιο συχνή την παρασκολή-ήση των στα εξωτερικά ψυχιατρικά ιατρεία, για να βρεθεί πάλι μετά από λίγους μήνες, πίσω από τους τοίχους του ιδρύματος.

ΜΑΡΚΟΣ ΣΑΡΡΗΣ

ΛΕΡΟΣ 1986

επαγρυπνείτε...

Θα ραμφίσω μία μία
τις παγωμένες μάσκες του χρόνου σου
με τη σμήνη των αγρίων αρπακτικών
που φωλιάζουν στα μάτια σου

Διαδρομή στο μανόμενο ανθρωποπέλαγος

Το 1957, οι ιταλικές στρατιωτικές εγκαταστάσεις της Λέρου, αξιοποιούνται για μια ακόμα φορά. Υποδέχονται και φίλοι Ενούν μέχρι το θάνατο, «Ψυχοπαθείς» —clossard και επαίτες που μόλιναν τη βιτρίνα της πρωτεύουσας, αλκοολικούς, ναρκομανείς, επιληπτικούς, κωφάλαλους, ανάπτους και πολλούς φτωχούς έγκλειστους στα Δημόσια Ψυχιατρεία. Ή τότε ονομασία του Ασύλου: «Αγροτική Αποικία Ψυχοπαθών».

Το «καράβι των τρελών» του J. Bosch ξεκινούσε και πάλι το ταξίδι της αποδιοπομπής, μόνο που τώρα οι ανθρώπινες κεφαλές προ μετέφερε, θα έφερναν οικονομική ευημερία στον παραμεθόριο Καιάδα.

Μέχρι σήμερα έχουν πεθάνει εκεί 2.450 — και όχι μόνο από βαθιά γηρατεία — ενώ εξακολουθούν να περιμένουν υπομονετικά περίπου 1800 (1200 άντρες, 500 γυναίκες, 100 παιδιά). Μέχρι τότε, θα εκλιπαρούν για ένα κέρμα, ένα τσιγάρο, ένα άγγιγμα, θα βλέπουν τον κόσμο μέσα από ψηφίδες κραυγών, αεικίνητων στερεοτυπών, ουρόλαγγειας

και επιθετικότητας, θα δέχονται τη βία του ανειδίκευτου προσωπικού και των καιρικών συνθηκών. Μερικοί αλυσοδεμένοι, πολλοί γυμνοί, όλοι παραμορφωμένοι.

«Το βράδυ μπαίνουν στους παγωμένους κοιτώνες που για λόγους επιτήρησης, είναι αχανείς. Τα περισσότερα κρεβάτια κολλητά. Στρώματα με αφρολέξ που αδιάκοπα σχίζονται και λερώνονται με εμετούς, ούρα και κόπρανα. Που και που φωνές και κυνηγητά ώσπου να επέμβουν οι φύλακες. Κάποια ενστικτώδεις ανάγκη για ανθρώπινη επαφή φέρνει τους φυτοποιημένους να κοιμούνται δυο ή τρεις μαζί, κουλουριασμένοι στο ίδιο κρεβάτι. Η ομοφυλοφιλία είναι το τελευταίο που θα μπορούσε να ενοχλήσει...»

Αλλά η ηχώ του κόσμου των εγκάθειρκτων, σπάνια φτάνει μέχρι την μητρόπολη. Εφησυχασμός. Σασσα!!! Σασσα!!!

Κάθε φορά που το καράβι ξεφορτώνει

Οι μεγαλόμπακάληδες της «Αποικίας» έστειλαν το 1973 υπόμνημα στον Παπαδόπουλο, να μην δώσει αμνηστία και χαθεί μια πρόσθετη πηγή κέρδους —οι τότε πολιτικοί εξόριστοι—.

Στην Κρήτη ο Ψηλός τάζει το Άσυλο πεσκέσι στους ψηφοφόρους του. Επί ΠΑΣΟΚ, η τοπική εφημερίδα εκφράζει φόβους «...μήπως στερέψει ο πακτωλος, μετά την διαβεβαίωση του Κ. Αυγερινού, ότι θα ανασταλεί κάθε μεταφορά ασθενών στο νησί».

Ευτυχώς, τα δυο τελευταία δεν συνέβησαν. Θα ήταν καταφανώς αντιστορήκο. Έτσι 1000 Λέριοι σήμερα (με την προσπτική, μετά από πρόταση του Δ.Σ. γα γίνουν (sic) 1300 — πριν τις δημόσιες

εκλογές υποθέτουμε) ευδαιμονούν, δεν μεταναστεύουν και, πάνω από όλα, προσφέρουν κοινωνικό έργο. Δουλεύουν σαν νοσοκόμοι (ανθρωποφύλακες χωρίς καμία γνώση νοσηλευτικής), συντηρητές, προμηθευτές, μάγειροι, βοηθητικό προσωπικό.

Βέβαια, όταν γυρίζουν σπίτι τους, καταναλώνουν μερικά πρεμιστικά και το βράδυ δεν βγαίνουν εύκολα, και οι νεολαίοι δεν μπορούν να σκεφτούν, να δουν, να ακούσουν, — σίγουρα όμως θέλουν —, και ο αργός ίδρυματισμός της καθημερινής ζωής τους παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις από τον ίδρυματισμό των εγκλείστων.

Μοιάζει να είναι φαύλος κύκλος. Όμως όχι! Το δίπολο της ασυλιακής κοινωνίας είναι ξεκάθαρο:

Οι κάτοικοι με την κυβέρνηση και οι αζήτητοι.

Οι κάτοικοι θησαυρίζουν σίγουρα και ακριβεστα (45.000 - 60.000 μέσος μισθός το μήνα).

Η κυβέρνηση κερδίζει ψηφοφόρους, καταπολεμάει την ανεργία (sic) και συντηρεί με τον καλύτερο τρόπο την απόριψη του ψυχικά ιδιαίτερου και του περιθωριακού, διαιωνίζοντας έναν ακόμα μύθο που την συνιστά.

Όσο για τους αζήτητους, να θυμάστε ότι σε μόνιμη βάση — για να μην ξυπνάνε τον ξυλουργό — διανυκτερεύει ένα φέρετρο στην εκκλησία του ασύλου, ότι το Αντιψυματικό, που βρίσκεται δίπλα στο Άσυλο, «Φιλοξενεί» κάνει αριθμό και κυρίως ότι σχεδόν κανένας δεν έχει επιστρέψει στη ζωή.

ΥΠΟΥΡΓΙΚΟ REQUIEM

Ο αρμοδιότερος των αναρμόδιων, Γεννηματάς, θεώρησε σκόπιμο να αναφερθεί σε πρόσφατη συνέντευξη του (ΝΕΑ, 24.12.1985) και στη θαυμαστή περίπτωση της πρώην «Αποικίας» και νυν «Κρατικού Θεραπευτηρίου Λέρου». Μερικά σχόλια δεν θα έβλαπταν, καθότι η λεξιμαγεία και η διαστρέβλωση θριαμβεύουν:

Γ: Επιδιώκουμε την αποασυλοποίηση των ψυχιατρείων. Στη Λέρο η εικόνα εχει αλλάξει ριζικά. Τα κτίρια — οι βίλες που λέμε εμείς — είναι η υποδομή της αποασυλοποίησης.

Σχόλια:

1) Πληροφοριακά, βίλες ονομάζει μικρά, παλιά ιταλικά κτίρια, που αναπλαινώθηκαν και χωράνε 7-9 άτομα.

2) Ο πρώην έπαρχος Δωδεκανήσου, Γερουκάτης, τις είχε χαρακτηρίσει καλύτερες ακόμα και από τις βίλες του Ψυχικού(!).

3) Απλώς απομονώνονται λίγοι έγκλειστοι εκεί, που δεν τους προσφέρεται κανενός είδους αποασυλοποιητική βοήθεια, λόγω παντελούς έλλειψης ειδικών (1 ψυχίατρος, 1 πτυχιούχος αδερφή, 1 ψυχολόγος). Απόδειξη αυτού είναι το ότι δεν έχει βγει κανένας από τις βίλες, αν και έχει τεθεί σαν στόχος μέσα στους πρώτους 18 μήνες της λειτουργίας τους, να επανακοινωνικοποιηθούν.

Γ: Σε αυτές τις μονάδες υποστηριζόμενες (βίλες) γίνεται μια συστηματική δουλειά. Δηλαδή τι κάνουμε. Κάνουμε ανάλογη κατά γεωγραφικές περιοχές (!!!). Άλλαξαν τους θαλάμους, ώστε να είναι κατά γεωγραφική περιοχή. Κάνουμε το πρώτο βήμα της επανένταξης, κάνουμε κοινωνίες μέσα στο ψυχιατρείο (!!).

Σχόλια:

Αν και είναι περιττό να πω οτιδήποτε — μίλησε αντί για μένα η κλειστή γεωγραφία — επισημαίνω ότι αυτή η ιδέα, είναι να σοσιαλιστική παραλλαγή μιας προτασης για την ίδρυση 20 ή περισσότερων ξενώνων σε ανάλογα μέρη της Ελλάδας, που θα δέχονταν τους ασθενείς ανάλογα με την καταγωγή τους και τις κοινωνικές ομάδες που ανήκουν.

Οι ξενώνες αυτοί θα ήταν πλήρως επανδρωμένοι με επιστημονικό προσωπικό, και θα υπήρχαν παράλληλα μέτρα για κοινωνική επανένταξη.

Γ: Αυτό το κάνουμε στη Λέρο, γιατί είχαμε εκεί την κοινωνική συναίνεση. Τα συμφέροντα των κατοίκων ήταν αντίθετα στο να κλείσει το ψυχιατρείο, γιαυτό και βοήθησαν στη σωστή λειτουργία του. Τούτο το γκέτο το εντάξαμε μέσα στην κοινωνία του νησιού, και με την προσπάθεια του επαρχιακού συμβούλιου, νομίζω ότι έχουμε κάνει θαύματα. Εγώ άλλωστε δεν συμφωνώ με το κλεισμό. Αυτό που χρειάζεται είναι να γίνει θεραπευτική μονάδα πρώτου μεγέθους. Και θα γίνει.

Σχόλια:

Πολλά και ποικίλα:

1) Για τα ευγενή συμφέροντα των κατοίκων έχω μιλήσει. Κάτι ακόμα: το τοπικό σλόγκαν που ενώνει και δονεί όλες τις παρατάξεις και τα στρώματα είναι «να φροντίζουμε τους άρρωστους να μην πεθάνουν, γιατί από αυτούς τρώμε φωμί».

2) Επαρχιακό συμβούλιο = Οι συνδικαλιστές του ΠΑΣΟΚ, που μπλοκάρουν επιστημονικές έρευνες για την επιδημιολογική καταγραφή των εγκλείστων (ΒΑΡΟΥΧΑΚΗΣ και συνεργάτες, 1981-82), που απειλούν και λυντσάρουν τις επιτροπές των εκεί πρώην αγροτικών γιατρών (εκκρεμών μηνύσεις κατά του Δ.Σ. του Ασύλου) κ.λπ. κ.λπ.

3) Θαυματα = ; (Λαθος νησι. Μόνο στην Τήνο, χρόνια τώρα).

4) Κλεισμό: Ο Αυγερινός το ονόμαζε «κολαστήριο» και, λίγους μήνες μετά, ο Γεννηματάς, χαμογελώντας στην Τ.Υ. το χαρακτήρισε «Βαστίλη».

5) Σοφιστική φαντασία: Η Βαστίλη να γίνει θεραπευτική μονάδα πρώτου μεγέθους.

ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Φαίνεται, λοιπόν, καθαρά η πλήρης έλλειψη κάποιου προγράμματος για τους ψυχικά ιδιαίτερους, και η εγκληματική αδιαφορία για αυτούς τους συγκεκριμένους 1800 καταραμένους (που ίσως γίνουν περισσότεροι, καθώς κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί το μπλοκάρισμα νέων εισαγωγών).

Τι λέτε για όλα αυτά, φίλοι μου; Εγώ τώρα μόλις σκέφτηκα κάτι που έλεγαν οι σιτι:

«Οι άνθρωποι πρέπει να αντιμετωπίζονται με περίσσια φιλοφρόνηση ή να αφανίζονται, επειδή για τις ελαφρές προσβολές παίρνουν εκδίκηση, ενώ για τις σοβαρές δεν το μπορούν πια».

Φ.Ξ.

31

